

מילים כתובות בתוכי

סיפורה של אילנה בורשטיין-גלוברמן

סיפור חיי מוקדש לזכרו של בני יאיר ענבר ז"ל. בן 54 שנים היה במותו. ילד, נער, בוגר, סקרן רחב אופקים. מעמיק בכל נושא: היסטוריה, גיאוגרפיה, אסטרונומיה, גנטיקה של בעלי חיים והאדם, מוסיקת פופ וקלאסית וכו'. לא פוסח על מילה או דף כתוב הנקרה בדרכו.

למד קריאה בכוחות עצמו בגן, מתוך דפדוף, דף אחר דף בספר הטלפונים. חבר שיח מעניין ומלמד. הוא חסר לנו מאד היום.

המקומות שזכרתי חלקם נעלמו, חלקם נותרים בזיכרון.
(ביטלס)

האוטובוס בקו "נשר-יגור" היה יוצא מחיפה עובר בנשר, ממשיך ליגור, מסיים את נסיעתו בכפר חסידים ומשם חוזר בחזרה לחיפה. ביום שישי הייתה נסיעתו האחרונה של האוטובוס מחיפה יוצאת מוקדם יותר מהרגיל, בגלל כניסת השבת המתקרבת, ומסתיימת בנשר.

באחת השבתות בשנת 1931, באה מירושלים משפחת דודתי שרה, אחות אבי, להתארח אצל הורי בקיבוץ יגור. הם ירדו מהאוטובוס בתחנה האחרונה בנשר, והמתינו לאבי שיבוא לקחתם ליגור. כלי התחבורה היה עגלה רתומה לסוס. העגלה הגיעה. בקדמתה, על ספסל קרש מכוסה בשק, ישב אבי העגלון. על ידו התיישבה עכסה, ילדה כבת חמש ולידה דודי ביינש - אביה. מאחור התיישבו שרה דודתי ועוד מספר חברים מיגור שחיכו לטרמפ. כאשר התקרבה העגלה לשטח הכרמים של הקיבוץ, קפצו לקראתה מצידי הכביש שלושה רעולי פנים, שאחזו בנשק ועצרוה. הם התבוננו בנוסעים ומבטיהם התרכזו בעיני הילדה המבוהלת, עיניים ענקיות ירוקות, מלאות הבעה. לאחר דקות אחדות שנראו כנצח הם נסוגו לאחור, לצידי הכביש ונעלמו בצמחיה. (לימים סיפר לי אבא כי היה בטוח שזה הרגע בו חייהם עמדו להסתיים).

כעבור מספר שבועות, בחול המועד פסח, נשמעו יריות מכיוון הכביש. כאשר הגיעו למקום חברים ששמעו את היריות, מצאו שלושה - שני גברים ואישה חברי יגור ירויים, ללא רוח חיים. הרוצחים היו שייכים לכנופיה של עז-עדין-אל-קסאם, תושבי בלאד-א-שייח (לימים תל חנן), כפר ערבי סמוך ליגור. אבי נהג לומר כי מבט עיניה המיוחדות של עכסה הרטיט משהו בנפשם של הרוצחים ובזכותו של אותו מבט הם הרוויחו את חייהם באותו מפגש מפחיד.

האם זה גורל או צירוף מקרים או עיניה הירוקות של עכסה שלא הביטו בפורעים הערבים הרבה שנים אחר-כך, כשאבי איבד את חייו מנשקם של פורעים ערבים שארבו למכוניתו בצידי הכביש?

בשלהי שנת 1922 י' בטבת התרפ"ג עלו ביום גשם סוחף, קבוצה של שמונה חברים וחברה אחת (אסתר ברגמן, עליה אספר בהמשך) מקבוצת "אחוזה", על אדמות שומריה (ע"ש ואדי שומריה – ואדי יגור). המשק תוכנן בתחילה ל-25 משפחות בלבד. זאת הייתה תחילת ההתנחלות בעמק זבולון. השם שנבחר למשק היה יגור על שם הכפר הערבי השכן יגור.

המצב היה קשה מאוד בהתחלה. הקרקע לא התאימה לחקלאות והמים לא היו ראויים. חברים חלו בקדחת ומחוסר תנאי אשפוז חלקם נפטרו. המשק היה במצב נואש והיה צורך להצטרף לגוף גדול יותר. יואל ברגמן שהיה מראשי המשק נפגש עם יצחק טבנקין, מראשי עין חרוד, והוחלט להצטרף לתנועתו של טבנקין.

בשנת 1933 פרץ המשק את מחסום 25 המשפחות שגזרו עליו מוסדות ההנהלה הציונית, וזאת לאחר שהתאחדו עם פלוגת "קלוסובה" (פלוגת חיפה-יגור) שהביאה עוד 40 חברים למשק. באותה שנה נחפרה הבאר הראשונה ונתגלו מים רבים שפרצו את הדרך להתפתחות חקלאית. בהמשך שנות השלושים גדל מאוד המשק ומנה כבר כמה מאות חברים. זיקתם של המייסדים לבעיות הביטחון של א"י, קירבת היישוב לחיפה וגודלו היחסי עשו את יגור מוקד לפעילות ה"הגנה". הפעילות הייתה מצד אחד גלויה ובשיתוף פעולה עם השלטון המנדטורי, וגם פעולה מחתרתית נסתרת מתחת לאפס של הבריטים.

המשטרה המנדטורית ירשה את המעצר קישון היום) ובחנה כל הזמן את הנעשה ביישובים. ביגור הוקמה גם יחידת הנוטרים שפעלה בשיתוף עם השלטון הבריטי.

הכשרות הפלמ"ח עברו את אימוניהם ביגור במסווה של קבוצות נוער העוסקות בעבודה חקלאית. מאוחר יותר הייתה יגור הבסיס ליציאה לפעולות תגמול נגד הפורעים הערבים. לוחמי הפלמ"ח יצאו מיגור לפיצוץ מתקן הראדאר בסטלה מאריס, ששימש את הבריטים לאיתור ספינות המעפילים. הפעילות הביטחונית התוססת לא נעלמה מעיני הבריטים, למרות שנעשו מאמצים גדולים להסוותה.

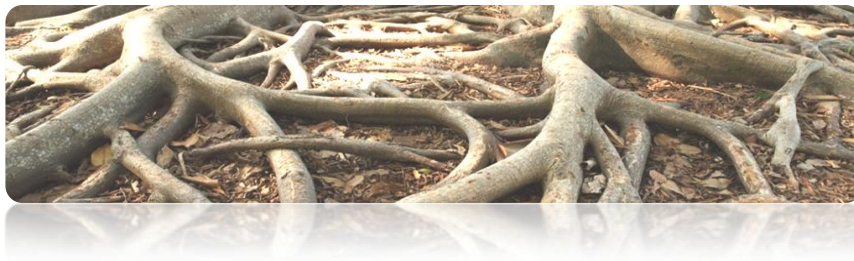
ביום שבת, 29 ביוני 1946, עם שחר הושם מצור על המשק ע"י חיילי הדיוויזיה המוטסת השישית – "הכלניות". כשניתן האות הם פרצו אל תוך היישוב בחסות שריוניות וגז מדמיע. החברים שניסו להתנגד בעזרת כלים חקלאיים, החזיקו מעמד עד שעות הצהריים. הבריטים ריכזו את כולם בחדר האוכל ולקחו את כל הגברים למעצר בלטרון וברפיח. במשך שבוע ימים הפכו החיילים הבריטים בעזרת מגלי מוקשים ובולדוזרים כל סנטימטר חשוד בחיפושם אחר נשק מוסתר. ה"סליק" היה שיטת המסתור אז - בניית מחסן תת-קרקעי מוסתר. ברגע שהבריטים עלו על שיטה זו, הם מצאו את רוב הנשק המוסתר. הנשק הרב שנאגר ע"י ה"הגנה" כלל רובים, מקלעים, מרגמות ותחמושת. אותו יום נרשם בדפי ההיסטוריה כ"שבת השחורה".

לאחר קום המדינה המשיך הקיבוץ לגדול ולהתפתח וב-1950 נחנך "לגין" – בית החרושת לקופסאות פח. הקיבוץ הצטרף למועצה האזורית זבולון. נחנך מכון החליבה, בריכת השחייה וכן אולם ההצגות "יד-למגינים" (אולם הנצחה).

קיבוץ יגור היה לשם דבר בחג ומועד בזכות פועלו של יהודה שרת (שרתוק), שהקדיש את כל מרצו, לאחר יום העבודה, ליצירת דפוסי חג אשר ישלבו בתוכם עבר והווה ויתנו ביטוי לאדם העברי העובד את אדמתו. כך יצר את ט"ו בשבט וביכורים והבאת העומר, חיבר את מסכת י"א באדר ותשעה באב, והידוע ביותר – סדר פסח נוסח יגור. יגור היווה שנים רבות מוקד לפעילות ציבורית. עוד בשנת 1946 אורגנה בה ועידת הקיבוץ המאוחד, ובראשית שנות ה-50 היה הקיבוץ משענתם של הימאים בשביתתם הגדולה.

יגור היום הוא קיבוץ גדול ופורח בפתח נחל יגור, על דרך המלך מחיפה לנצרת, בחיק הכרמל וצוקיו, עליו כתב הפזמונאי יורם טהר-לב, בן יגור, את שירו "ההר הירוק תמיד".

תולדות משפחתנו היו צריכים להיכתב כבר לפני זמן רב. מי שראה בכך חשיבות רבה הוא בני, יאיר ענבר ז"ל, שהכיר בחשיבות ההיסטוריה בכלל ובשימור הסיפור המשפחתי בפרט: "אמא את חייבת לספר ולשמור את הדברים," הוא היה נוהג לומר לי.

שימור ההיסטוריה המשפחתית נחוץ כדי להכיר ולזכור את הדורות שקדמו לי במשפחתי, וחשוב לי שילדי ונכדי ידעו מה היה מהלך חיי וחיי הורי.

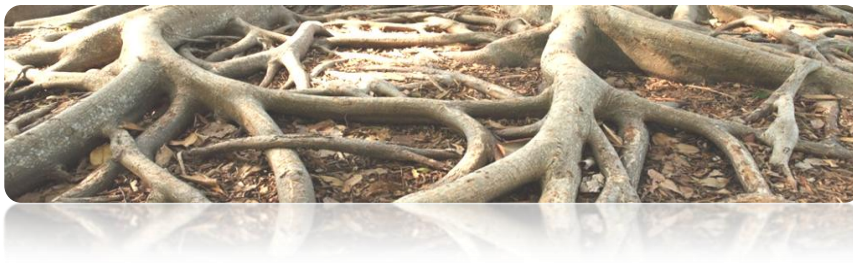
קורות חיי קשורים בתקופה המיוחדת של טרום המדינה, תקופת המנדט הבריטי. תקופה של חלום. אני ילידת פלסטין-א"י. בילדותי חייתי באווירה של נתינה - לתת ככל יכולתך למען הקמת המדינה. אווירה חברתית וציבורית שהיו בה חזון ואחריות של כל אדם. אווירה שלא מוכרת כיום. חלמנו חלום שלא ידענו מתי יתגשם אך נרתמנו לעשות הכל כדי לקרבו.

הורי אנשים איכותיים נחושים, פעילים, דעתניים, ישרי דרך בעלי נוכחות. בעת ההיא דרך חייהם של אנשים כמוהם הביאה אותם לעסוק בבניין הארץ הזו. אני מודעת היטב לאחריות שהוטלה עליהם ובמיוחד על אבי שהיה איש שעסק בענייני בטחון והיה מפקד בארגון ה"הגנה".

נולדתי ב-8.2.1932 א' אדר א' תרצ"ב, להורי בריינה (טרקל) ויהושע גלוברמן חברי קיבוץ יגור.

נולדתי בחיפה, בבית החולים "הדסה". הבית, מבנה ארכיטקטוני יפה בנוי אבן, השתלב יפה עם הבתים בסביבתו ברחוב יבנה, מול הכניסה לבניין הטכנו-דע, לשעבר בניין הטכניון הישן.

לאחר לידתי הגישו לאמא את התינוקת מחותלת ועטופה. אמי ניצלה רגע שלא עמדה אחות לידה, פתחה את העטיפות ובדקה את התינוקת, הביטה בידיים, ברגליים, באצבעות ומצאה שהכל תקין. הראש שלי היה מלא שיער שחור. במרכז הגולגולת היו "שערות עומדות" ובתוכן קבוצת שיער כמו בתוך מערבולת.

למחרת כאשר הביאו את התינוקות להאכלה ראשונה, אמי שוב פתחה את העטיפה בה הייתי עטופה ולפליאתה ראתה ראש עם שיער שנראה לה שונה ממה שראתה יום קודם. היא חזרה ועטפה את התינוקת ולא הניקה אותה. "האם גמרת להניק?" שאלה אחות שעברה ליד מיטתה. "לא הנקתי כי זו לא התינוקת שלי" ענתה אמא. התחיל ויכוח בין שתיהן ואמי התעקשה שתבדוק את השם שרשום על הסרט שהיה כרוך על ידי. ואכן כך נעשה, ובאמת אמי צדקה. השתררה אי נוחות והעניין הוחלק. בתי אסתי טוענת כל השנים, שכפי הנראה אני בת של מרוקאים בגלל "פתיל קצר" שמאפיין את התנהגותי.

את שמי אילנה, שם חדשני אשר סימל את הקרבה לטבע, קיבלתי בהשראת אותם ימים. נולדתי שבועיים אחרי ט"ו בשבט והיה אך טבעי בזמן ההוא לקרוא לילדים הנולדים בשמות ישראלים מקוריים. אך לא כולם חשבו כך. ד"ר לובובה הרופאה ביגור, שאלה את אמא שלי: "איך את נותנת לה שם כזה? מה, יקראו לה סבתא אילנה? כולם יצחקו." שבע שנים אחרי נולדה אחותי לאה.

אמא

כן, אני סבתא אילנה. הסבתא של ילדיי הייתה אמי, בריינה טרקל גלוברמן. מוצאה של משפחת טרקל, מהעיירה קרינקי, עיירה קטנה במחוז ביאליסטוק בגבול פולין - בלרוס בה חיו כ-2700 תושבים. היום אין יהודים בקרינקי. בילדותה של אמי אשר נולדה בשמחת תורה בשנת 1901, רוב תושבי העיירה היו יהודים דוברי עברית, שהייתה גם שפת הלימוד בבית הספר (נוסף לפולנית).

בית הוריה שימש בית התכנסות לנוער ומרכז לפעולות שונות. בין שאר הדברים אמה הייתה מסתירה בבית נשק.

במשפחת טרקל היו חמישה ילדים. בן אחד - בנימין-ניומקה ו-4 בנות - בריינה, אסתר, חוה, גולדה. אמם, סבתא שלי, מרים לבית אפשטיין, הייתה ממשפחת רבנים. סבא קרא לה מרי. היא הייתה אישה נמוכת קומה, דקת גזרה ונאה מאד המכירה בערך עצמה. שיערה הארוך היה אסוף בקוקו וקלוע מאחורי ראשה העטוף במטפחת. הייתה שולחת את סבא מאיר לוורשה לקנות לה בגדים ותכשיטים (כדי שיהיו רק לה כמותם). היו לה ידיים טובות וקול יפה. סבא הכין לה נול אריגה והיא הייתה אורגת שטיחים מחתיכות בדים וסורגת. שטיחון כזה היה משמש אותה ביום הכיפורים כאשר הייתה מתפללת בבית הכנסת שלהם.

סבי מאיר טרקל היה נגר והתפרנס בכבוד. אני זוכרת אותו בעיקר בשל תחביביו - נגרות עדינה שנעשתה במסורית. היה יוצר עבודות מקסימות הצורכות סבלנות רבה. המשפחה הייתה ציונית ורוח זו הוחדרה לילדיהם.

לאחר גמר לימודיה בקרינקי, נשלחה אמא לוורשה שם הצטרפה לקבוצת "דרור", קבוצת צעירים ציונים שחיו בקומונה. אמי החלה ללמוד בסמינר "תרבות" במגמת גננות-מורות. הוריה אפשרו לה ללמוד בסמינר, דבר שלא היה מקובל באותם ימים לגבי בנות: משפחות יהודיות לא שלחו את בנותיהן ללמוד בעיר זרה רחוק מהבית. בנוסף העיד הדבר על מצבה הכלכלי המשופר של המשפחה שאפשר לממן את הלימודים בסמינר.

כדי לממן את חיי היום יום בוורשה עבדה אמי, יחד עם חברותיה, בבית היתומים של יאנוש קורצ'אק. קבוצת הנשים הזו שמרה על חברות עמוקה נפש ורבת שנים. הן היו נשים חזקות, יוזמות, נמרצות, משוחררות מדעות קדומות - נשים אשר לא מחסירות ביקור בקונצרט, אופרה או תיאטרון. בסיום לימודיה בסמינר שבה אמא לקרינקי והחלה ללמד בבתי ספר בביאליסטוק ובגרודנו.

במוצאי יום הכיפורים בשנת 1925 הגיעה אמי ארצה ונסעה לקיבוץ גבעת השלושה שם היו כמה מחברותיה ללימודים בוורשה. במהלך שהותה ב"גבעה" היא שובצה לעבודה במטבח עם חוה פיינברג חברתה. תנאי העבודה היו קשים ומפרכים ולאחר מספר ימים הן פנו

וביקשו לשפרם. משלא נענו דרישותיהן הן פתחו בשביתה: התלבשו בבגדי שבת, מעליהם עטו סינרים לבנים מגוהצים, לראשן חבשו מטפחות לבנות והתיישבו על כסאות מול מקום הבישול במטבח כאומרות: אנחנו לא עובדות היום. הדבר הוכיח את עצמו, המסר נקלט והתנאים שופרו. חוה, החברה השובתת, חשבה שזו הייתה השביתה הראשונה בפלסטין של אותם הימים.

בחלק מהזמן אמא טיפלה בילדי הקיבוץ איתם שמרה על קשר גם כשבגרו, שנים רבות אחר-כך.

גאולה שרתוק, אחותם של משה ויהודה שרתוק, הכניסה את אמא, מיד עם הגעתה לגבעת השלושה ב"סוד" ה"הגנה" והזמינה אותה להשתתף באימוני נשק שהתקיימו בצריף על הגבעה. אמי הייתה מאד גאה על כך וציינה תמיד שהיחס לפעילות הביטחונית היה כאל דבר שבקדושה. בשנת 1926 הייתה פניה לגבעת השלושה לאפשר לה להיות גנת של ילדי הפלוגה ב"פלוגת החוצבים" בירושלים והיא עברה לירושלים.

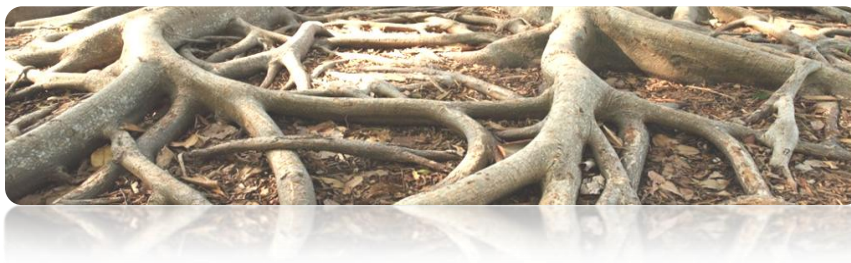
"פלוגת החוצבים" פעלה כבר בשנת 1923 כחלק מפלוגת ירושלים של "גדוד העבודה". הניסיון הרב שרכש הגדוד בשנתו הראשונה בעבודות חציבה וסיתות עתיד היה לשרת את אנשי הפלוגה במאבקם להוציא את עבודת הבנייה מידיהם של הבנאים הערבים.

ב"פלוגת החוצבים" היא פגשה את יהושע גלוברמן (אבי), ושם המשיכה את פעילותה ב"הגנה", בתחילה במילוי משימות ותפקידים שונים ואחר כך נפתחו לפניה שיעורי נשק והיא הייתה לאחת מן המניין (גם אבי נעשה פעיל באותה עת מבלי שהם ידעו זו על פעילותו של זה).

לפני עלייתה ארצה דאג אחיה, שכאמור גדל כמוה בבית שבו הושתרו כלי נשק, שתהיה מצוידת באקדח קטן שהיה מוסתר בסל האוכל שלה. זה היה מעשה מסוכן ביותר.

כאשר הפלוגה בירושלים התפרקה, הורי, יחד עם קבוצת חברים, עברו לקיבוץ יגור.

אחיה ניומקה שהאמין בקומוניזם נסע לרוסיה. הוא התחתן עם פירה, ונולדה להם בת בשם אסתר (על שם אחותו שנפטרה). אין מידע מה עלה

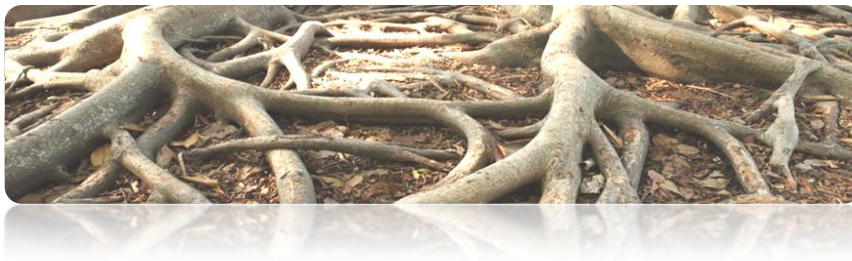
בגורלם. לא נשארו סימני חיים מהמשפחה לאחר מלחמת העולם השנייה והטיהורים של סטאלין.

סבתי וסבי עלו לארץ בשנת 1937 וחיו בקיבוץ יגור ליד בתם בריינה. חיה וגולדה, שתי אחיותיה של אמי, הגיעו ארצה יחד עם הוריהן. ביגור עבד סבא מאיר במחסן הכלים ובתיקוני נגרות וסבתא עבדה במשתלה. סבתא מרים הייתה מקובלת ואהודה על שאר הסבתות בקיבוץ. היא ידעה את מעשה חביצת הגבינות והייתה מכינה גבינות לחבריה ולמשפחתה. בבית הכנסת ביגור הייתה לה פינה ליד החלון. סבא מאיר בנה עבודה סטנד שתוכל להניח עליו את ספר התפילה. ביום הכיפורים נהגה ללבוש שמלה מבד פשתן בצבע בז', לנעול כפכפים שסבא הכין לה ופרשה מתחת לרגליה את השטיח שארגה. ברצוני לציין כי בפסח הייתה סבתא משאילה את הסמובר שקיבלה לחתונתה לשימוש בבית הכנסת של ה"זקנים" (הורי החברים ביגור ששמרו על קיום מצוות הדת). אני לא הסתדרתי אתה, אך את לאה אחותי היא אהבה מאד וגידלה אותה. אמי טיפלה בהוריה במסירות ובכבוד.

עם הגעתם של הורי ליגור המשיכה אמא בעבודתה החינוכית בגן הילדים ולא הזניחה את הפעילות וההדרכה לחברי ה"הגנה". היא אימנה קבוצות גברים בכלי נשק קטנים וב"עזרה ראשונה" ונחשבה למדריכה ברמה גבוהה.

בספר יגור (הוצאת משק יגור – הקיבוץ המאוחד תשכ"ה – 1965) כתבה אמא על חלק מפעילותה בנושאי בטחון:

"הייתה לי הזכות להשתתף פעמים רבות בהעברת נשק. עם אלכס (שטיינברג) עברתי פעם טבילת אש לא נעימה. הוצאה ע"י האנגלים פקודה, שמי שייטפס עם נשק – דינו מוות במקום, בלי משפט. אותו יום בא אלכס והיינו מוכרחים להעביר נשק לחיפה. לפני יציאתנו שאל אותי אלכס אם שמעתי על הפקודה. אמרתי שכן ושאניני נרתעת. הגענו למסעף עכו וכמובן פגשנו בביקורת אנגלית. התלוצצנו והתעלסנו בינינו ואולי הודות לכך הבדיקה לא הייתה קפדנית ויצאנו בשלום."

לימים היא עשתה הסבה מקצועית ועברה להיות מורה אחראית לחברת נוער שהגיעה ליגור מסוריה. מאוחר יותר היא למדה עברית באולפן למבוגרים והפכה לאם הבית. היא נקשרה לחניכי האולפן, ניסתה בכל כוחה להעניק לצעירים תחושת בית ואהבת המולדת ופעלה שיחשו את הארץ ברגליהם ועיניהם. לא מעטים מאנשים אלה שמרו על קשר איתה ורכשו לה כבוד במשך שנים רבות.

כאשר עזבה את עבודת האולפן, עברה להיות החובשת של בית החרושת "לגין" - בית חרושת לקופסות פח. תפקיד מאד אחראי, אותו מלאה בתקופה שעל פי גילה הייתה זכאית לצאת לגמלאות.

בית בריינה

במאורעות תרצ"ו - תרצ"ט, מרבית החברים גרו באהלים וצריפים. בתי האבן נבנו למגורי הילדים. אחד מהבתים ביגור נקרא על שמה של אמא, "בית בריינה". זה היה בית בן שתי קומות בו גרו ילדי הגן שאמא הייתה הגנת בו. במרתף הבית, במקום מסתור, הוסלק נשק.

אחי התינוק

בשנת 1938 אמי ילדה תינוק בבית החולים עפולה. באותה עת ילדו החברות מיגור את ילדיהם בבית החולים בעמק. התינוק עבר ברית מילה ונקרא אברהם על שם אביה של סבתי מרים טרקל לבית אפשטיין. לאחר יומיים חלה בחום גבוה ואובחן כחולה בדלקת ריאות. בימים ההם עדיין לא הייתה אנטיביוטיקה בשימוש, כפי שהיא היום והילד נפטר בהיותו בן שבועיים ימים. קברו נכרה בבית הקברות הישן ביגור. שנה לאחר מכן נולדה לאה אחותי הצעירה.

תקופת הסמינר בוורשה

אמי ראשונה מימין

אמי בריינה ראשונה משמאל בשורה האמצעית

חג שבועות בסמינר בוורשה 1924
אמי בשורה הראשונה למטה במרכז

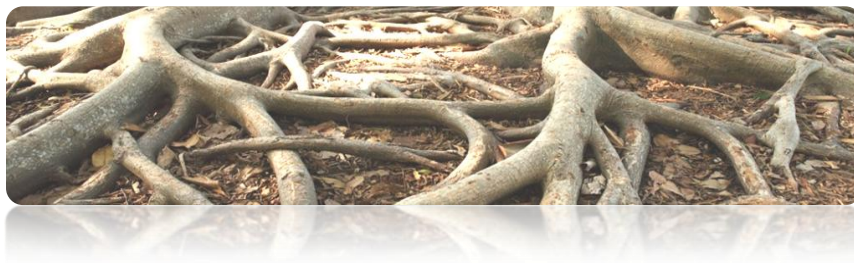
אמי ראשונה מימין, שניה משמאל – גולדה אחותה

אמא (במרכז) עם חברים

אמי עומדת במרכז בשמלה שחורה

חברי פלוגת החוצבים אמא (במרכז) בסרפן
יושב שני מימין יהושע

ילדים ומטפלות בקבוצת החוצבים בירושלים

אמי (מימין) מטפלת ביגור

אמי בריינה

בגבעת השלושה אמי משמאל בשורה
ראשונה למטה

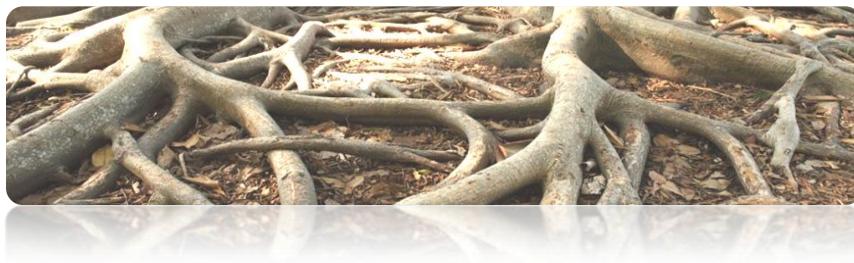

אמא (במרכז למעלה) עם ילדי יגור

ילדי גן בריינה (אמא במרכז)

אני עם הורי

אני ואמא

אני עם אמי ואבי

אני עם הורי בריינה ויהושע גלוברמן

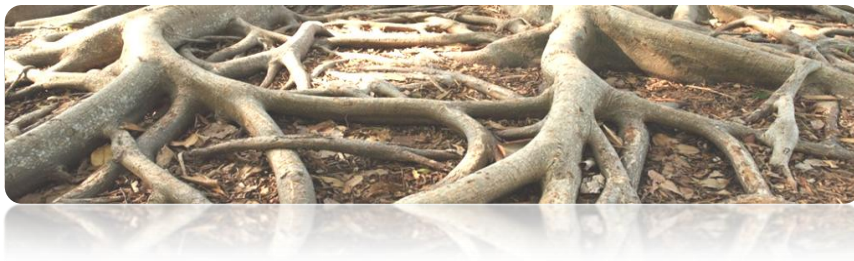
אני על גב אמי

אמי בעבודתה בצמריה

אמא ואחותי לאה

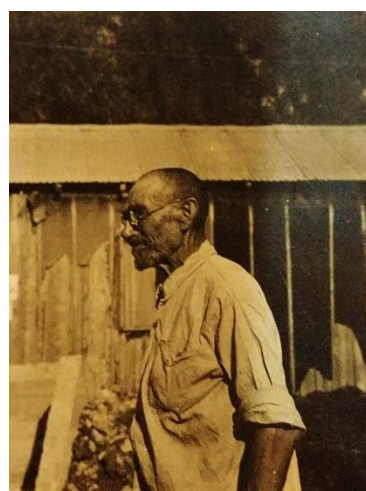
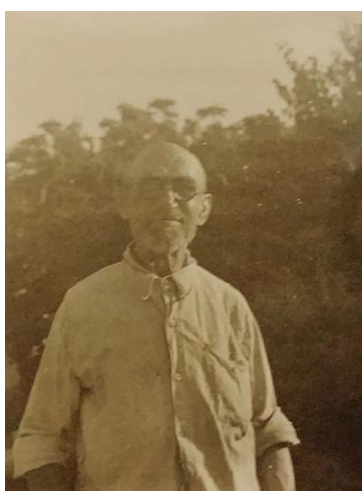
אמא משמאל, גולדה מימין, חיה -
באמצע

האחיות לבית טרקל

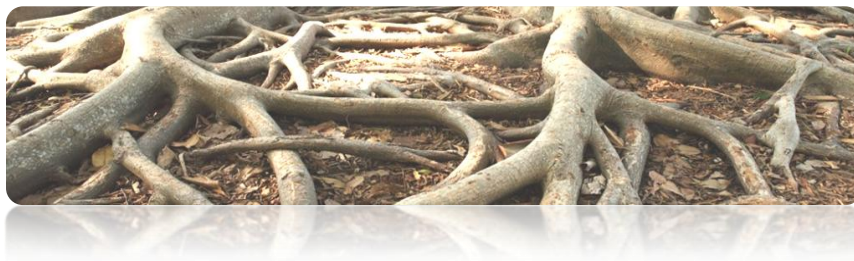

מימין: לאה אחותי, סבתא מרי ואני

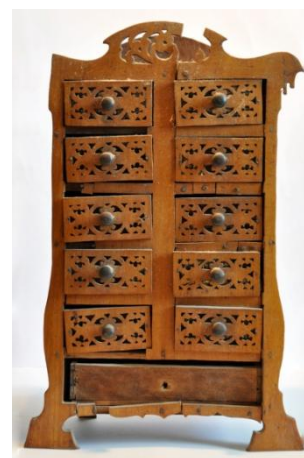

סבא מאיר טרקל

עבודות עץ במסורת של סבא מאיר טרקל

אבא

אבי יהושע גלוברמן נולד ברוסיה בעיירה קלנקוביץ (היום בלרוס) ב-30.1.1905 כ"ד שבט תרס"ה להוריו ברכה-אסתר ושלמה שסחר בעצים והיה איש אמיד, דעתן ומקורב לזרם ה"השכלה". שמונה אחים ואחיות היו לאבא: יוסף, נחמה, דוד, עֶשְׂיָה, שרה, ריבה, תמה ויחיאל.

בילדותו קיבל אבי חינוך עברי בעברית. הוא למד לימודי קודש אצל מלמדים. אביו שהקים את בית הספר בעיירה היה מעורב בחומר הנלמד. סבא סבר שמבני בית הספר ראוי שיהיו ברמה גבוהה פיזית ורוחנית ופנה למכובדים אמידים אותם הכיר בעיירה - האחראי על אספקת המלח והאחראי על אספקת סוכר ותה, על מנת לגייס תרומות. סבי שהיה דתי מחד ומתקדם מאוד מאידך, הכיר בערך הלמידה ודאג למורים פרטיים שלימדו את אבי לימודי חול ולימודים כלליים. ואכן לאבא היה ידע נרחב בתחומים שונים מיהדות עד מוסיקה.

בעודו נער הצטרף אבי לתנועת "החלוץ הצעיר" והיה פעיל מאד ב"החלוץ". פעילותו זו לא נשאה חן בעיני השלטון שלאחר המהפכה הבולשביקית והוא נדון לגרוש מהעיירה לעיר לנינגרד. גם שם המשיך אבא את פעילותו בין תלמידי בית הספר. באחת מפעולות הספורט שהכין העלה את חמת השלטון עליו, ורדיפתו על ידי השלטונות נמשכה. בגיל 14 הוא הוכנס לבית כלא ונידון לגלות לסיביר. באותה עת הצטרפה לפעילותו גם אחותו הצעירה ממנו - תֶּמָּה - ושניהם היו מועמדים לגרוש לסיביר. תמה שגורשה לסיביר חיה שם 50 שנים. כאחת מבני משפחת גלוברמן שהיו למדנים אוטודידקטים, היא למדה בכוחות עצמה אגרונומיה ורפואה. ידע זה הציל את חייה בתנאי החיים הקשים של סיביר. אולם הקור העז פגע בעצמות גבה ועמוד השדרה שלה התעקם והיא לא יכלה להזדקף. כאשר חזרה מהגלות הצטרפה אל אחותה ריבה בסנט פטרבורג. ריבה ותמה, אחיותיו של אבא הגיעו לארץ עם העלייה הגדולה מרוסיה. הן חיו יחד בירושלים עד

פטירתו. תמה הוכרה כ"אסירת ציון" והמדינה סיפקה לה דירה ותמיכה כספית למחיה.

עלייה של אבי לארץ ישראל

סבא שלמה חשש לחייו של אבא, פן לא ישרוד את הגלות הקשה בסיביר בשל גילו הצעיר, והחליט להיעזר ביקטרינה פאבלובנה פשקובה (אשתו [הראשונה] היהודייה של הסופר מקסים גורקי, אותה הכיר מקבוצת אנשי ההשכלה שבה היה פעיל). הוא פנה אליה בכתב וביקש שתפעל אצל השלטונות שיגרשוהו מרוסיה. ואכן בקשתו התקבלה ואבא גורש. התנאי של השלטונות היה שפשקובה תהיה אחראית ללוותו עד עלייתו לאנייה באודסה. הרכבת בה נסע לנמל עברה ליד עיירת הולדתו, על הרציף עמד אביו בתקווה כי יוכל להיפרד ממנו. אך המשטר אסר זאת. אבי הגיע לארץ ישראל ב-1925 והצטרף לקבוצת "גדוד העבודה" בעין חרוד. משם נשלח לירושלים אל "פלוגת החוצבים" שעסקה בכיבוש עבודה בחציבה וסיתות. כאן התבלט יהושע אבי באישיותו ובהשכלתו והפך לדמות מרכזית בפלוגה.

התנאים היו קשים כלכלית, חברתית ומנטאלית. העבודה הפיזית הייתה קשה ואבא נפצע באחד הימים. "פלוגת החוצבים" קבעה את מגוריה בכפר הערבי בית צפאפה ופתחה שם מחצבה (מחצבת "עמוס") מטעם חברת "סלע". אם כל עצם כיבוש עבודת האבן בירושלים היה בו משום מעשה חלוצי שדרש קורבנות רבים, הרי בעבודת החציבה כאן היה משום כיבוש כפול. האבן הייתה כאן אפורה שלא הייתה מקובלת אצל תושבי ירושלים הרגילים לבנות באבן אדמדמה. והיה הכרח להסתמך על בניינים של מוסדות לאומיים בלבד. הגירעונות היו גדולים. היה רעב לסירוגין, מחסור בבגדים, בנעלים. יש שהעובדים היו נועלים שקים על הרגליים. התוצאות:

דיכאון, עזיבות בהמון. חוויה זו ורשמיה באו לידי ביטוי בפרקי היומן של יהושע, הצעיר אז לימים.

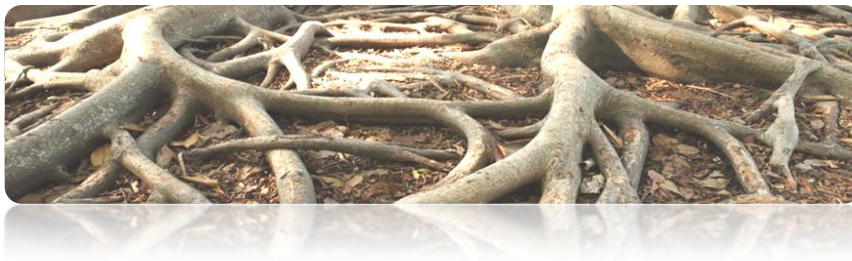
בתאריך 13.12.1926 הוא כותב ביומנו:

"על גל החצץ – על פת קיבר. ללעוס את הלחם הזה, שאיננו נבלע. ללעוס וללעוס. הרעב עושה את שלו, ולפעמים נדמה שבטלו בבת אחת כל הפרובלמות. לכולן רק פתרון אחד: לאכול רק פעם אחת לשובע. הלחם אינו נבלע. לפנינו משתרע כביש רחב שידינו, ידי רעבים, סללוהו. חיי אנשים הושקעו בכברת אדמה זו. והנך חושב: היש עוד ארץ כארצנו – כמה דם הושקע בה! דם המתפרץ ושוטף בבת אחת, ודם הניגר וקולח לאט לאט על פני אדמת המולדת."

בטחון

בירושלים התחיל את פעילותו ב"הגנה" והכיר את אמי שהגיעה להיות הגנת של ילדי הפלוגה. כאשר הפלוגה התפרקה, הורי, יהושע וחברתו בריינה, עברו עם קבוצת חברים לקיבוץ יגור. אבי מצא את מקומו בענף הפלחה ולמד אותו לעומק. ביגור הוא הגביר את פעילותו הביטחונית, קודם ביגור עצמה ואחר כך עבר לפעילות נרחבת בישובי הסביבה ונעשה מפקד גוש זבולון.

בשנות ה-30 המאוחרות, הוקמו ע"י ה"הגנה" ובאישור הבריטים "פלוגות השדה" (הפוי"ש) על פי הגישה שאבי היה בין יוזמיה. הוא השקיע בתקופה זו בפיתוח תוכניות וגישות טקטיות שב"הגנה" לא היו מורגלים בהן. "פלוגות השדה" היו חלוצות "היציאה מן הגדר" - יציאה לפעולה בשטחים

הפתוחים ובשדות, מעבר לגדרות היישובים, כדי לקדם את פני התוקפים וכן עריכת סיורים בשטחי הכפרים הערביים על מנת לאתר את בסיסי הכנופיות ולפגוע בהן. גישה זו נחשבה חדשנית בשנים 1936 - 1939 שנות המרד הערבי. מטרתן הייתה להגן על היישובים העבריים מפני הכנופיות הערביות שתקפו אותם. פלוגות אלו קדמו לפלמ"ח. הלוחמים עברו אימוני שדאות ונשק למרות שבאותם ימים היה איסור חמור בנשיאת נשק בלתי לגאלי. בשנים ההן הגיע לארץ צ'רלס אורד וינגיט שהעריץ את עם התנ"ך והחליט לעזור ל"הגנה" באימוני הפו"ש ובהקמת "פלוגות הלילה". וינגיט מאמץ את הגישות של אבי ששימשו את "פלוגות השדה".

תל חי

בסוף שנות השלושים, כאשר הייתי ילדה קטנה, יום הזיכרון של מגני תל חי - י"א באדר, צוין כיום זיכרון וגבורה. בציבור היהודי התייחסו לאירועי אותו יום כאילו היה אירוע אישי של כל אדם בארץ. מהקיבוצים היו באים באותו יום הרבה אנשים ומתאספים ליד אנדרטת האריה השואג בכפר גלעדי. אנחנו הילדים חלמנו ורצינו להשתתף באירועי תל חי. חבר יגור - אליק (אליהו) ויניק שהיה חבר קרוב של אבי, היה בעל קול יפה ונהג לשיר את שירי תל חי בהתאמה יתרה. תמיד אמרתי לו: אליק, קח אותי אתך לתל חי. ויניק הבטיח לי: כשתגדלי אקח אותך. אני לא זוכרת באיזה גיל הייתי כאשר עליתי עם אליק בי"א באדר לתל חי, אך בוודאי הייתי צעירה מאד. התאריך יוצא בימי החורף והיה בוץ נוראי. ויניק הרכיב אותי "גמל" על כתפיו ויחד עלינו לתל חי.

חומה ומגדל

מהומות-הדמים של הערבים נגד היהודים שפרצו באפריל 1936, עמדתו העוינת של השלטון הבריטי לעליית יהודים ולהתיישבותם בארץ-ישראל ומגמתו להקפיא את היישוב העברי הקיים, המריצו את המוסדות הלאומיים לפתוח במבצע נרחב של התנחלות באזורים אסורים על-פי גזרות "הספר הלבן". המצב המבודד והמסוכן של היישובים החדשים, בסביבה ערבית, והחשש להפרעות מצד השלטון הבריטי, הצריכו פעולה זריזה ומהירה בזמן ייסודם. לפיכך נעשתה הקמת היישובים במבצע בזק בחסות הלילה ובמשך יום אחד בלבד. הארגון והביצוע היו בידי ה"הגנה". כל הדרוש לעלייה על הקרקע הוכן מבעוד זמן. היה הכרח להשלים את המחנה המבוצר לפני שיגיע צבא בריטי או לפני שהכנופיות הערביות המזוינות יספיקו להפעיל כוחן נגד המתישבים. בליל העלייה היו מקימים חומה מלוחות-עץ ושכבת-חצץ ביניהם להגנה מכדורי אויב. בפנים החומה הוקמו צריפי המגורים, עמדות המגן ומגדל תצפית ושמירה ובראשו זרקור. מכאן השם: "חומה ומגדל". 52 יישובים של "חומה ומגדל" הוקמו בשנות המאורעות. פתיחה למבצע הנועז היה חידושו של כפר חיטין שליד טבריה על-ידי ארגון "הקוצר" (7.12.1936). בחנוכה תרצ"ז (10.12.1936), נוסדה תל עמל (היא ניר דוד כיום) בפתח עמק בית שאן, ראשונה ל"חומה ומגדל". אבי ליווה את כל העליות בתוכנית הנקראת "חומה ומגדל", והיה נוכח פיזית ביום העלייה על הקרקע.

"פלוגות השדה" השתתפו במבצע העלייה לחניתה ב-21 במרץ 1938, שהיה מגדולי מבצעי ההתיישבות של יישובי "חומה ומגדל", ליישובו של אזור חדש וקשה להגנה בגבול ההררי עם לבנון. אבא התמנה למפקדה הראשון של הנקודה הצעירה והוא ראה בתפקידו זה את אחד מתפקידיו החשובים.

מעצר המ"ג

ב-28 באוגוסט 1939 נפתח ביבנאל קורס מרכזי למפקדי מחלקות בפיקודם של רפאל לב ומשה כרמל. צוות המדריכים כלל את משה דיין ויגאל אלון. הקורס הוסווה כמחנה ספורט של "הפועל" ועמד לפני סיומו. ב-3 באוקטובר 1939, באמצע שיעור של משה כרמל לפני חניכים סביב שולחן חול, הגיעו לפתע למקום קציני משטרה בריטים. הם נכנסו גם לאוהלים ומצאו שם רובים. לאחר עזיבתם הוחלט להעביר מיד את הקורס לג'וערה. המדריכים והחניכים פוצלו לשתי קבוצות. קבוצה אחת בפיקודו של יגאל אלון יצאה מיד בשיירת מכוניות שהעבירו את הצידוד והנשק. קבוצה שנייה של 43 (מ"ג) חניכים ומדריכים, חמושים בחלקם, עשתה דרכה ברגל. בשל איחור ביציאה, לא הספיקו להגיע למקום המיועד ועם עלות השחר הם נתקלו בוואדי אל-בירה (נחל תבור) בשיירה ממונעת של חיל הספר העבר-ירדני. ניתנה פקודה להתפזר, אך היחידה הוקפה מיד. כל ה-43 הובלו לכלא עכו שם נחקרו תוך מכות ואיומים.

בין אנשי הקבוצה היו אלוף (לימים) משה כרמל, משה דיין, שניים מחברי קיבוץ יגור ואחרים מידידי אבי. אבא הגיב קשה על לכידתם. הוא ליווה את האסירים בביקורים תדירים בבית הסוהר בעכו. אני כילדה הייתי מצטרפת אליו. המבקרים בכלא היו עומדים על רמפה מוגבהת. האסירים היו בחדר נמוך ובינם לבין המבקרים הפריד קיר בטון שמעליו מתנשאת קונצרטינת תיל צפופה, רק את ראשו של המבקר יכלו האסירים לראות. המבקרים היו מצליחים לזרוק פתקים אל האסירים ואלה זרקו פתקים משלהם בחזרה. ביקורים אלו היו חוויה לגבי.

באותו לילה בו נתפשו, אמי בריינה נסעה לבית החולים בעפולה וילדה שם את אחותי לאה. עובדה זו הצילה ממאסר את אחד ממפקדי הפלוגה, אליהו הרשקוביץ ז"ל, אהוב משפחתנו, שנסע לבית החולים לבקר את אמי וכך ניצל ממאסר. אליהו אהובנו היה לאמי כבן. הוא זה שלימד אותנו את שיר הפלמ"ח ואת זמר הפלוגות (מילים: אלתרמן), שירים שהיו אסורים בהשמעתם על פי הוראת המשטרה הבריטית.

את זמר הפלגות נשיר נא למזכרת,
אפל, אפל הוואדי: המשמר, הכן!
הלכה, הלכה פלגה בלילה בשרשרת,
הלכה פלגת שדה לאש ולמגן.

חכי לנו, ארצי, במשעולי הריך,
חכי לנו בשדות הלחם הרחבים!
את שלום המחרשה נשאו לך בחוריק,
היום הם לך נושאים שלום על הרובים.

פלגה - עלי, עלי בהר
פלגה - כבוש תכבשי!
במקום שם איש עוד לא עבר,
שם יעברו הפו"שים.
למען אם ובן ואב הסוללה נקימה!
פלגה, לא תם, לא תם הקרב
פלגה, צעוד קדימה!

לשוא, לשוא אמרו: רק הימים הם לנו,
לשוא אמרו: לאש ושיד נדון הליל,
הלילה והיום רק לחיים נתנו,
הלילה והיום הם ארץ ישראל!

מן השפלה בחוף ועד גדרות התיל,
ומנקרות הרים ומבקעות וגיא,
נשיב לך את היום, ארצי, ואת הליל,
נשיבה לך אותם למען כל החי!

פלגה...

כִּי לֹא לְשׁוֹא, אָחִי, חֲרַשְׁתָּ וּבִנִּיתָ,
לִנְפֹשׁ וּלְבֵית לָנוּ מִלְחָמָה!
ג'וֹעֶרָה, תֵּל עֵמֶל, כְּנֶרֶת וַחֲנִיתָה,
אֶתֵּן לָנוּ דָגְלִים, וְאָנוּ הַחוּמָה.

כִּי לֹא נָשׁוּב אַחֹר, וְדֶרֶךְ אֵין אַחֲרָת,
אֵין עִם אֲשֶׁר יְסוּג מִחֲפִירוֹת חַיָּיו.
הֶלְכָה, הֶלְכָה פְּלָגָה בְּלִילָה בְּשִׁרְשֶׁרֶת,
פְּנִיךְ, מוֹלֶדֶתִי, הוֹלְכִים אֶתָּם בְּקֶרֶב!

אבא הרבה בקריאת ספרות מקצועית בנושאי צבא והגנה באנגלית, גרמנית, צרפתית ועוד.

עם פירוק הפו"ש (פלוגות השדה) בשנת 1939, היה אבי בין השלושה שהקימו את הפלמ"ח. רוחב היריעה של ידיעותיו ועיסוקיו, מצא אותו בכל צמתי הפעולות וההתרחשויות של אותם הימים. רעיונותיו ומבנה אישיותו טבועים בכל אחת מהצמתים של הפעילות הביטחונית (כדברי רבים שנמצאו בסביבתו כמו: משה סנה, ישראל גלילי, יעקב דורי, משה כרמל, ומאוחר יותר תא"ל דוב תמרי וההיסטוריון נחום בוגנר). על פי דבריהם את יהושע אפרן היה למקם "כאחד מהוגי הדעות האינטלקטואליים ב'הגנה'. הוא היה האיש אולי האוניברסאלי ביותר, אם לא הגדול שבהם."

הורי אבי

סבתא ברכה-אסתר וסבא שלמה - ילידי פינסק
סבתא אסתר מבית סווידובסקי, אישה נמוכת קומה, שתקנית, צעדה בצעדים קטנים, מעט מאחורי גב בעלה, שלמה גלברמן. אני זוכרת אותה

כשהיא מתעוורת בגלל קטרקט קשה שגרם לה לראות מסך סמיך בעיניים. נפטרה, שנים רבות לפני בעלה, בשנת 1945 ונקברה בבית העלמין הישן ביגור. סבא שלמה היה ממוצע קומה, איש עטור זקן לבן, עיניים תכולות ענקיות נבונות עם חיוך מרצד וטוב לב.

יחד ילדו תשעה ילדים. בתם נחמה, ילדה את בנה בכורה צבי באותה שנה שאבי יהושע נולד. שניהם היו קרובים מאד זה לזה.

סבתא וסבא הגיעו לארץ בסוף שנות השלושים מרוסיה. שניהם חיו בצנעה, מינימום מבחינה כלכלית, אך מעולם לא התלוננו על מצבם.

יציאתם מרוסיה נתאפשרה אודות לידידותו של סבי שלמה עם פסקובה (היהודייה), אשתו הראשונה של הסופר מקסים גורקי. היא זו שעזרה לגירושו של אבא לארץ ישראל כתחליף לגלות בסיביר. כאשר הגיעו לישראל, מצאו את ביתם בקיבוץ יגור בה חי בנם, אבי יהושע. אולם עד מהרה סבא לא מצא את מקומו (בקהילת הורי החברים – כשבעים נפש). מבחינה רוחנית הוא הרגיש שהוא זקוק ליותר. הם עברו לירושלים והתגוררו בעיר העתיקה. בירושלים, בשכונת רחביה, חיו בתם שרה ובעלה ביינש עם ילדיהם עכסה ודן. שרה בתם דאגה לכלכלתם, בישלה להם והביאה אליהם את המזון.

כשהייתי באה להתארח אצל דודה שרה, היינו אנחנו, דן, עכסה ואני, הולכים עם הסירים של האוכל המבושל מרחביה לעיר העתיקה להביא להם את האוכל. לאחר מכן היינו לוקחים את הסירים הריקים ואז היה מתחיל התענוג: עכסה שהכירה כל סמטה בעיר העתיקה וכל חנות מעניינת, הובילה אותנו בין הרוקמות, יוצרי הקרמיקה הארמנית, אורגי השטיחים, חנויות הנחושת, תענוג לעיניים ולנשמה. כך לאורך מספר שעות עד שחזרנו לבית הדודה.

לאחר שנים בירושלים עברו סבא וסבתא לאזור תל-אביב, תחילה להרצלייה, ולימים עברו לשכונת פלורנטין, בה התגוררו בצריף-בית בחדר אחד עם מרפסת סגורה, שבה מול כל דירה עמד שולחן בפינה ועליו ניצבו פתילות לבישול. התנאים הפיזיים היו איומים ואף-על-פי-כן סבא מצא עצמו במערכת התכתבויות עם גדולי הרבנים של אז: הרב הראשי של ת"א והרב הראשי של ארץ ישראל, הרב קוק.

הוא דן עמם בענייני הלכה. במיוחד רצה לקבל אישור להיקבר בטליתו.

בהיותו ברוסיה בעיירה קלנקוביץ, (אינני יודעת כיצד ומתי הגיע מפינסק לקלנקוביץ שם הקים את ביתו ומשפחתו) התפרנס מסחר בעצים. איש מכובד בקהילה ובעל אמצעים. הוא זה שדאג לפתוח בית ספר תיכון בשפה העברית שבו למדו ילדיו והוא בין נותני כוון ההשכלה לנערים. סבא שלמה גלוברמן היה שייך לחסידות קרלין.

הוא נפטר בל' כסלו תשט"ו 14.12.1955 בגיל 95 בצלילות דעת. ערב מותו שיחק עם ביינש בשח וניצח.

נקבר ביגור עפ"י בקשתו: "במקום בו דרכו רגלי לראשונה על אדמת ארץ ישראל, שם ברצוני להיקבר." הוא נקבר עטוף בטליתו.

יהושע – מחנך טבעי

אבי היה בטבעו איש חינוך. ראה בחינוך הנוער חשיבות מרבית להכשרת הצעירים לקראת ימים שיבואו בהכרעה על ארץ ישראל. "אם רוצים להצליח יש להתחיל מבעוד זמן", אמר, וכך הקים ועיצב תוכניות הדרכה לחג"ם - חינוך גופני מורחב ואת הגדנ"ע - מסגרת טרום צבאית הקיימת עד היום.

שימש כראש לשכת ההדרכה במטה הכללי של ה"הגנה". היו אלו שנים פוריות ביותר שלו. הוא בלט בחשיבה מעמיקה ייחודית ויסודית. יהושע איש המעשה היה מרצה מבוקש ומעניין. על פי דברי דוב תמרי, תוכניות שהכין משמשות כבסיס לתורת הלחימה של צה"ל גם כיום.

עד כמה הייתה משמעותית תרומתו לחשיבה האסטרטגית העתידית של צה"ל ניתן ללמוד מהצעה שהעלה כבר בראשית שנות הארבעים לפיה צה"ל יהיה "צבא אומה", שיעדיו יהיו שניים: גיוס מירב המשאבים הלאומיים בעיתות מלחמה ויצירת אינטגרציה חברתית-ארגונית-

תרבותית. ב"ספר תולדות ההגנה" מסופר כי תוכנית מבצעית שנקראה "תוכנית יהושע", לזכרו, פלוס "תוכנית ב'", הם שיצרו את "תוכנית ד'" המפורסמת, שמטרתה היו "השתלטות על כל השטח במדינה העברית העתידה לקום; התבססות היישוב בערים המעורבות; יצירת רצף טריטוריאלי בארץ; השתלטות על נתיבי תחבורה עורקיים בארץ; השתלטות על כפרים ערביים-פלסטיניים ומשלטים חשובים החולשים על סביבתם; השתלטות על שטחים, שעל-פי תוכנית החלוקה (29.11.47) אמורים היו להיכלל בשטחה של המדינה הערבית-פלסטינית."

אבא שלי, יהושע, היה איש צנוע, עצור, בעל מוסר גבוה, ישר דרך, יסודי מאוד, מעמיק. בעל שמיעה מוסיקלית מצוינת. אהב מוסיקה ואמנות. אוטוידקט. קרא באנגלית, צרפתית וגרמנית. מראה פניו היה של פנים נבונות, עיניו היו בצבע ירוק ותמיד הישירו מבט אל הדובר העומד מולו.

מאז פקד על חניתה, הוא שימש כראש לשכת ההדרכה במטה הכללי וכמפקד תל אביב והדריך בקורסים שנערכו בג'וערה. היה מפקד גליל תיכון (מעתלית, זיכרון יעקב, שפיה, עמק חפר עד תל אביב) בשנים 1943 - 1945. כאשר הקורסים היו בג'וערה, הייתי נוסעת עם אבא בשבתות לג'וערה. באחת הנסיעות, כשעדיין נסעו בשביל העולה דרך המושבה יקנעם בדרך חשופה, עד לפסגה, נורו יריות לעבר המכונית שבה נסענו, אבי נהג ואני ישבתי לידו. אבא הגביר את המהירות וכשהגענו לפסגה בא לקראתנו המשוררין של ג'וערה עם שלושה בחורים. כאשר ראו אותי במכונית, נבהלו והעירו לאבא: "המעשה הזה לא אחראי". אבא ענה להם: "היא איתי תמיד." זאת הייתה המציאות של אותם ימים.

אבא של שבת

כאשר מלאו לפנחס רוטנברג (איש החשמל) 50 שנים ערכו לו מפיקוד ה"הגנה" ארוחת צהריים חגיגית בביתו של יוסף ארכרט בנהלל. האירוע

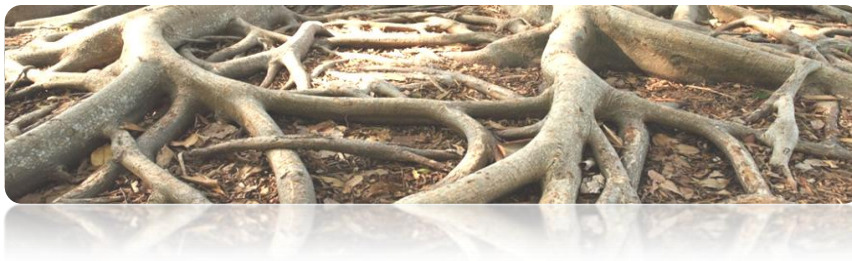

היה על טהרת הגברים בלבד, כ-20 איש. ואני אז ילדה. היום שנבחר היה שבת בצהריים ועל כן אבי, שיום השבת היה היום שהקדיש למשפחה, לקח אותי איתו. כמו שאפשר היה לצפות, נוכחותי הייתה למורת רוחם של הגברים. אך אבי הרגיעם ואמר, הילדה הזו, השעות שאני אתכם מגיעות לה. כל אחד מהנוכחים נשא דברים חמים לרוטנברג (שלא הייתה לו משפחה בסיסית משלו). אשתו של יוסף הייתה נכנסת ומגישה את האוכל הטעים אך לא השתתפה בארוחה ואני כן.

חנה סנש

יגור היה קיבוץ שעברו בו אלפי אנשים שקיבלו את הכשרתם הראשונה בעבודות חקלאיות. היו קיבוצים צעירים ששלחו אחד מחבריהם לעבור הכשרה בענף מסוים ביגור. באחד הימים הגיעה בחורה מקיבוץ קיסריה (שדות ים) להשתלם בענף הלול. אותה בחורה שקטה, מופנמת, לא במיוחד מתחברת, קיבלה חדר למגורים ליד חדר המגורים של הורי. לימים אותה בחורה החלטית הצטרפה לקבוצת בחורות ובחורים ישראלים שעברו אימוני צניחה בשדה ליד נהלל כדי לצנוח באירופה הכבושה ע"י הגרמנים. אבי נסע מדי פעם לראות את התקדמותם בצניחה ואני הצטרפתי אליו. לאחר חודשי אימונים יצאו חברי הקבוצה לפעולה באירופה. היום אנחנו יודעים על מעשיהם ואת הקורות אותם. אותה בחורה צנועה וצנומה הפכה לסמל של גבורה הרואית לאומית ואישית. זאת הייתה חנה סנש הצנחנית שלא שבה.

בימים שלפני ההכרזה באו"ם על סיום המנדט הבריטי והקמת מדינת ישראל, בכ"ט בנובמבר 1947 אבא סיים את הפיקוד על תל-אביב. באותו הזמן התקיים קורס הגנה לחיפאים ביחיעם. בשבת אחת נלוויתי לאבא בנסיעה ליחיעם. איתנו נסעה עליזה, הבת המאומצת שלנו שהגיעה עם ילדי טהרן. אבא רצה להיות איתנו בשבת, שהרי הוא היה "אבא של שבת". אמא ראתה בכך מעשה לא אחראי, מסוכן. בערב חזרנו ליגור, באנו לחדר

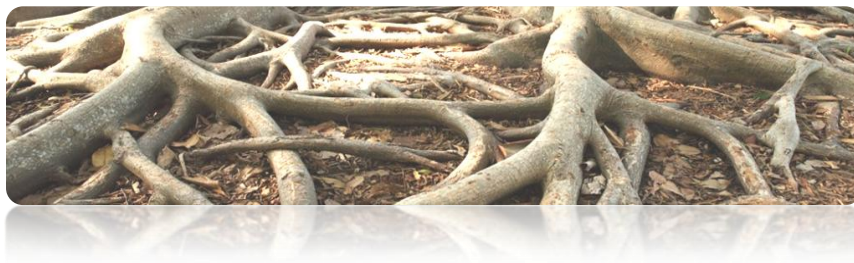

האוכל שם התכנסו כל החברים לשמוע ברדיו את ההכרזה באומות המאוחדות.

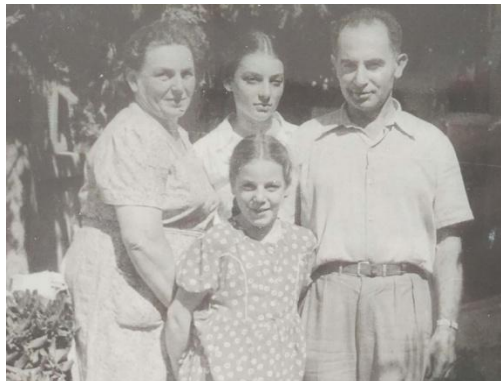
ילדים ב"חזית"

במאורעות 1936 כאשר הערבים היו יורים על יגור מההר, אנו הילדים היינו צריכים להגיע לבית הילדים שהיה בנוי בבנייה שמוגנה נגד כדורי רובים (ההורים גרו בצריפים). אמא שלי הייתה אחראית על העזרה הראשונה באזור הלולים, ועם הישמע הירייה הראשונה, הייתה תופסת את תיק העזרה הראשונה ורצה ללולים. אבא שלי היה אחראי על כך שאגיע לבית הילדים המוגן. היינו מתאספים כל ילדי השכנים 5 - 6 ילדים והוא היה רץ עמנו, ובמהלך הריצה הוא פקד עלינו: ארצה פול, לקום, לרוץ ימינה, לקום, לרוץ שמאלה. וכך למדנו, קבוצת ילדים בערך בני ארבע חמש, מה זאת ריצה תחת אש חיה. לאחר פעמים אחדות הוא אמר לנו, אתם ממש חיילים ממושמעים ומעכשיו אתם תרוצו לבד. ואז הוא היה יוצא עם האוטו שלו לאחד הישובים של גוש זבולון, כפר חסידים או אלרועי, קריית חרושת ומקומות אחרים בגוש שהוא היה מפקדו.

באותם ימים היו אנשי עז-עדין-אל-קסאם, תושבי חוואסה (בן דור היום) נוהגים להצית את השדות של יגור ולחבל ביבולים עליהם טרחו שנה שלמה.

הורי יהושע ובריינה גלוברמן

אבא, אמא אני ולאה אחותי

אבא פלח ביגור

אבא חורש בשדות יגור

קציר ביגור 1927

אבא (מסומן בחץ) חורש בשדות המשק

בשדות יגור (אבא מסומן בחץ)

ראשית הגנה מקומית ביגור
אבא עומד שני מימין

חברות גבת בקורס של "ההגנה"
אבא עומד שני משמאל

אבא (משמאל) שומר בשדות יגור

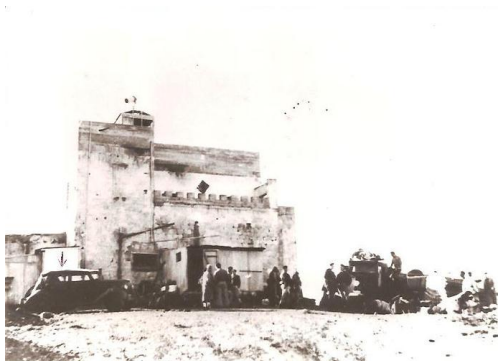

בשדות כנרת

אבא (משמאל) שומר בעין חרוד

המכונית של יהושע (בשמאל התמונה),
בג'וערה

קורס מפקדי כיתות בהדרכת יהושע

קורס נוטרים בהדרכת יהושע

אבא במבצר יחיעם בגליל

יום העלייה על הקרקע של קיבוץ טירת צבי

יהושע גלוברמן

חברי המשלחת לטהרן
יהושע שישי משמאל

יהושע נואם בוועידה של הקיבוץ המאוחד
באשדות יעקב תש"ב 1941

טהרן, אבא מסומן בחץ

מפקד בחנייה

יהושע צעיר

יהושע בחנייה

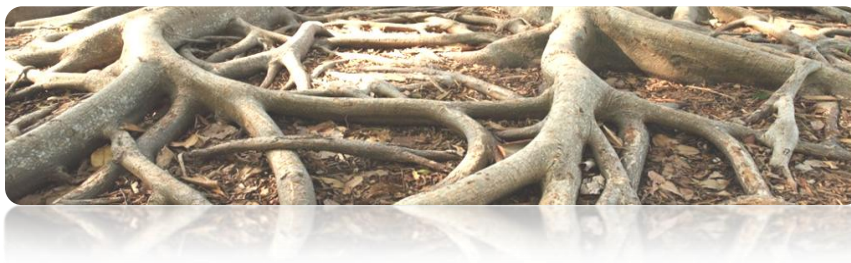

הפעמון

צריך ארוך שימש חדר האוכל של חברי המשק. לידו העמידו עגלה ועליה הונחו חביות מים, שקים ודליים. כאשר פרצה שרפה, היו מצלצלים בפעמון. חברים וילדים, כולם, רצו לעזור בכבוי האש בשדות. הרבה מהשרפות היו תוצאה של הצתות של ערבים מהישובים הסמוכים. כל אחד ידע להבחין בשוני בין הצלצולים: היה צלצול לקריאה לארוחות או לאסיפה וצלצול שונה, חס ושלום, לשריפה וכד'. כאשר הצלצול היה מתון, עם הפסקות בין צלצול לצלצול ידעו שהוא קורא לחברים להתכנס לארוחה או אסיפת חברים. צלצולים מהירים ללא הפסקה ביניהם היו סימן שפרצה שרפה וצריך לרוץ מהר ולכבות אותה לפני שתתפשט. חדר האוכל הישן היה לבו של הישוב. הדברים נראים היום כמו הזיה אבל זאת הייתה ילדותנו ואנחנו כולנו היינו מאד מעורבים.

נוטרים

בימי מאורעות תרצ"ו-תרצ"ט (1936 – 1939) נרצחו מאות יהודים ברחבי הארץ. דבר זה היה הזרז להקמת משטרת היישובים העבריים שהוקמה בשנת 1936. כוח משטרת זה הוקם בחסות שלטון המנדט הבריטי, כגוף חוקי להגנת היישובים העבריים מפני התקפות הערבים, כחלק מכוחות השמירה. הבריטים נענו בכך לדרישת הסוכנות היהודית, לאפשר שימוש בנשק חוקי להגנת היישוב היהודי. כל מגויסי משטרת היישובים העבריים היו כפופים לארגון ה"הגנה" וגויסו דרכו. המשכורת, הנשק והמדים ניתנו לנוטרים על ידי השלטונות הבריטים. בחודש מאי 1936 גויסו עשרות הנוטרים הראשונים ונשלחו

להגנת היישובים בעמק הירדן ובעמק יזרעאל, כשהם מצוידים בנשק מיושן וחובשים כובע אופייני לימי השלטון העות'מאני שנקרא "קולפאק". במהלך המאורעות גדל מספרם והגיע בשנת 1937 ל-15,000 איש שהוצבו בעשרה גדודים אזוריים. ניתנו להם מדים נאים ונשק טוב, והם הורשו לצאת מתחום היישובים גם לשדות ולמטעים.

הקמת משטרת היישובים הייתה גורם מכריע לשינוי לטובה במצבו הביטחוני של היישוב במהלך המאורעות. פורמאלית היו הנוטרים תחת פיקוד בריטי, אך בפועל פעלו תחת פיקוד ארגון ה"הגנה".

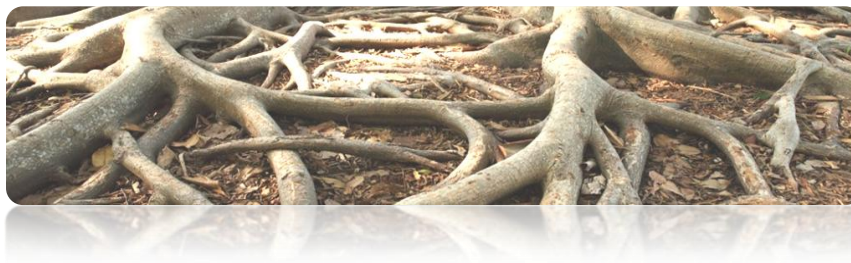
במסגרת משטרת היישובים פעלו יחידות מיוחדות: נוטרי הרכבת, נוטרי שדות התעופה, נוטרי "גדר הצפון", נוטרי משמר החופים והמשמר הנע. בשנת 1939 כללה משטרת היישובים 22,000 איש. משטרת היישובים המשיכה לפעול עד לסיום המנדט הבריטי, אם כי מספר השוטרים היהודים ירד בהרבה, עד לכ - 1,800.

ביגור הייתה מחלקה של נוטרים, שאנשיה היו נאמני ה"הגנה" וראו בתפקידם שליחות לאומית.

מפקד התחנה של המשטרה הבריטית שהוקמה ביגור היה אברהם זלינגר (איש "הגנה") חבר של הורי. הוא היה מזמין אותי, ילדה שאוהבת ממתקים, אל החנות בתחנה שהייתה מצוידת מכל טוב. אני נהניתי משוקולד משובח שלא היה בנמצא בידי החברים ביגור באותה תקופה. לימים, עם קום מדינת ישראל, התמנה זלינגר למפקח"ל משטרת ישראל.

בימי מלחמת העולם השנייה גויסו רבים לצבא הבריטי. בין המגויסים היו חברי "הגנה" פעילים, במטרה כי ילמדו שיטות לחימה ויפקחו עיניים על הנעשה בצבא הבריטי. קבוצת הלוחמים שהתארגנה בעידוד הצבא הבריטי - אנשי ה"בריגדה היהודית" נלחמה באיטליה לשחרורה של אירופה מהצבא הגרמני. הם אלה שיצרו קשר ראשוני עם יהודים שורדי המלחמה ומחנות ההשמדה וארגנו אותם בקבוצות בריחה מאירופה באמצעות אוניות המעפילים לא"י. הם שהיו הראשונים לעודד ולעזור לניצולים. זכורים לי המפגשים בבית הורי עם חיילים וחיילות שבאו לחופשה ממצרים ומאירופה.

התמונות והסיפורים על מצרים השאירו בי זיכרון חזק ורצון לראות את הארץ הזו במו עיני. לימים הייתי בטיול במצרים הגשמתי חלום ורצון ילדות. חוויה עמוקה.

מצדה על הכרמל

אבא היה מעורב בתכנית "מצדה על הכרמל" בשלהי האביב בשנת תש"ב 1942. שמותיה הנוספים: "חיפה", "חיפה-טוברוק", "פלשתינה". התכנית הייתה תכנית התגוננות של היישוב היהודי בתקופת מלחמת העולם השנייה, כשהיה חשש כבד בארץ, לאור המפלה הקשה שספגו הבריטים בצפון אפריקה והתקדמותו של הצבא הגרמני-נאצי אל מצרים, כי הגרמנים ינסו להשתלט על המזרח התיכון ועל מקורות הנפט. אזור הכרמל נועד לשמש מובלעת התגוננות שכולו מבוותר בגאיות ובערוצים מעוקלים, מצוקי סלעים ומערות רבות ומקלטים מפני הפצצות אוויר, ולכן חדירה לאזור זה לצבא סדיר וכוח שריון, תהיה קשה ומסורבלת בהחלט. לאור ניצחון הבריטים בקרב "אל עלמין" ב-1942 נמנעה התקדמות הגרמנים וחלפה סכנת הפלישה הגרמנית לארץ ותכנית זו לא הועמדה במבחן. חשוב לציין כי בשם "מצדה בכרמל" אין כוונה להתאבדות כמו בסיפור מצדה אלא הכוונה היא עמידה שיש בה סיכוי להצלחה.

באותם ימים החלטנו, ילדי הכיתה שלי ביגור, להקים מחנה על עצי האקליפטוס בחורשה ליד הקישון. ואכן התארגנו ובנינו מחנה. העלינו מזרנים וכל הדרוש למגורים על ענפי העצים והיינו בטוחים שאם יגיעו חיילי הצבא הגרמני, אותנו לא ימצאו. את הטיפוס למחנה הכנו מסולם חבלים שהיו משלשלים או מורידים אותו עפ"י הצורך. כמובן המארגן והמופקד על חלוקת התפקידים היה יאיר פלד חברנו. כאשר התרבו התקפות האוויר על בתי הזיקוק נבנו ביגור מקלטים. גם אנחנו ילדי הכיתה היינו שותפים לחפירת המקלטים ליד בית הספר. כמה שנים

מאוחר יותר היינו שותפים גם לחפירת בריכת השחייה הראשונה ליד מגדל המים. חפירה ממש עם מעדרים ומקושים כפי שהיה נהוג באותם ימים.

שליחות לטהרן

נסיעה שאבי לקח בה חלק באותם הימים הייתה השליחות לטהרן. בעיצומה של מלחמת העולם השנייה בשנת 1943 התארגנה על ידי הליגה לידידות בריה"מ ו"מגן דוד אדום" בארץ ישראל, משלחת עזרה לצבא האדום הנמצא בימים קשים. 10 אמבולנסים מצוידים בתרופות וחומרי ציוד רפואי, יצאה למסע קשה דרך המדבר לטהרן (איראן). אנשי המשלחת כולם ישראלים, אנשי ה"הגנה" דוברי רוסית ואנגלית. האנשים נבחרו בקפידה. לאחר שבועות של נסיעה והרפתקאות רבות הם הגיעו לטהרן ומסרו את המטען לנציגי הצבא האדום. בטהרן אבי ניגש לדוכן עיתונים ולקח עיתון ברוסית כאשר על חצי מעמודו הראשי התנוססה תמונת אישה, עם שישה מבניה, כשהיא מקבלת את אות הגבורה - האם הגיבורה של ברית המועצות. הוא מזהה בתמונה את אחותו שעמה לא היה קשר שנים ארוכות. התרגשותו הייתה עצומה. כמו כן מצא בדוכן את הספר המקורי "אנשי פנפילוב" שהפך עם השנים לספר חובה של הפלמ"ח.

ליל וינגייט

אבא היה זה שהעביר את קורס המפקדים שהחל בביתן אהרון והועבר לגיוערה.

ב-25 במרץ 1946 עמדה להגיע לנמל תל-אביב אוניית מעפילים ע"ש צ'רלס אורד וינגייט. אבא היה מפקד תל-אביב כשהוחלט על העלאת אוניות

מעפילים לחוף תל-אביב, מעשה נועז בביצועו. מפקדת ה"הגנה" החליטה לארגן מבצע להורדת 248 המעפילים שעל סיפון האוניה והעברתם למקום מקלט בבתים של תושבי תל-אביב, תוך חסימת הכוחות הבריטים מלהגיע אליהם. אבא הכין את האוכלוסייה האזרחית לקליטת העולים בבתי התושבים. מבצע זה היה חלק מהמאבק שניהלה תנועת המרי נגד ההסגר הימי שהטילו הבריטים על חופי הארץ, ושמנע מהמעפילים ניצולי השואה להגיע לארץ.

בעיר פעלו במשולב כוחות פלמ"ח, חי"ש, חי"מ, גדנ"ע ויחידות קשר, הובלה ורפואה. לאונייה נתנה הוראה להתקרב ככל האפשר לנמל תל אביב, ומשם תכננו להוריד את המעפילים בסירות לחוף, לבתי המקלט. כדי למנוע מהבריטים להתקרב לספינה ולמעפילים, התארגנו אנשי ה"הגנה" בשלוש חגורות אבטחה שמטרתן הייתה לחסום את מעבר הבריטים לכיוון החוף. במשך הלילה אירעו מספר היתקלויות בין כוחות משטרה בריטים לבין המגינים. החמורה ביניהן אירעה בסמוך לפינת רחובות מרמורק ויהודה הלוי (היום אבן גבירול). משוריין בריטי שפטרל סביב שרונה הבחין בפעילות חשודה במקום, וכשהתקרב נפתחה עליו אש. לעזרתו נזעק כוח נוסף ממחנה שרונה הסמוך. חוליית ה"הגנה" שהייתה במקום בפיקודה של חברת הפלמ"ח, ברכה פולד, התבצרה במרפסת הבית הסמוך. בחילופי האש נורתה ברכה פולד ממקלע הברן של המשוריין. היא נפצעה אנושות, ונלקחה ע"י הבריטים לחקירה במשטרת יפו, ורק אח"כ לבית החולים הממשלתי שם, בו נפטרה לאחר זמן קצר.

האונייה אורד וינגייט התגלתה לעיני הבריטים לפני שהצליחה להתקרב לחוף. היא הוקפה במשחתות בריטיות שליוו אותה לנמל חיפה, שם נשלחו המעפילים למחנה המעצר בעתלית.

יהושע לקח על עצמו את האחריות על התוצאות הקשות באמרו: "אני המפקד של העיר, אני נושא באחריות." (על אף שלא הוא היה הגורם בפועל לתוצאות הנ"ל).

תוכנית אותו לילה נקראה "ליל וינגייט" אך משה סנה בדבריו אמר: זה היה "ליל יהושע".

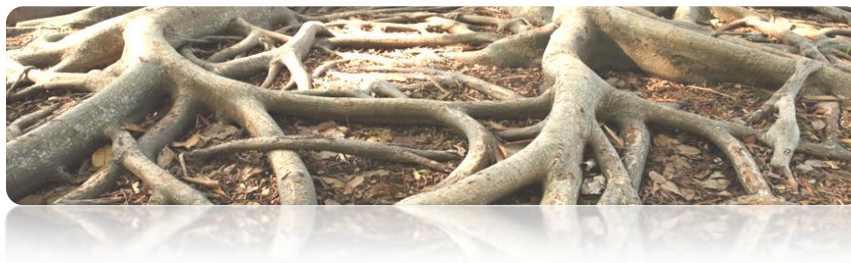
שי מהש"י

אבי שיתף פעולה עם הש"י - שירות הידיעות של ה"הגנה". הרבה כינויים נוספו לשמו של אבא בשנים בהן היה פעיל בענייני בטחון: אביאל, אבי אילנה, לאה, אמיתי, גלברמן, איש אמת. להערכה על כך, קיבל מהארגון בשנת 1945 אלבום תמונות של ארץ ישראל בהוצאת "בצלאל", בית הספר לאמנות שיצא בהוצאה מוגבלת. בהקדשה לאבא נרשם: "שי ליהושע" שהיו בו כפל משמעויות.

אירוח לוחמים

את בית הורי, המילה "בית" לא מתאימה לחדר בצריף-עץ בו גרו הורי, ואפילו שעם השנים עברו לגור בחדר בבית אבן, ביקרו עשרות אנשים מבחירי ה"הגנה" ומפקדיה הזוטרים, נוטרים, מגויסים לשורות הצבא הבריטי והבריגדה היהודית וכו'. מטרת ביקוריהם הייתה למסור לאבא רשמים מפעילותם. המארכת, אמי בריינה, בתואר של חברת "הגנה" ובעיקר כאשתו של... ובעלת הבית, קיבלה את כולם במאור פנים ובסבר פנים חם. לפעמים היו מצטרפות גם המשפחות של האנשים שהגיעו לבקר. אמי הייתה אוזן קשבת לדוברים והייתה מזמינה את האורחים לארוחת צהריים בחדר האוכל של המשק. חלק מהבחורים ראו בה אמא וקראו לה כך – "אמא".

כולם ידעו כי בריינה מעשנת והיו מביאים אתם חפיסות סיגריות שלא היו במחסן החלוקה של יגור באותם ימים (זה לא היה שוחד אלא הערכה עמוקה לאמי). באותה תקופה היה נהוג לצרף לקופסאות הסיגריות תמונות של אנשים מתחומים שונים שהודבקו באלבומים חינוכיים. חברת הסיגריות "מספרו" הוציאה תמונות של שחקנים שהודבקו באלבום "במה

עברית" ותמונות היסטוריות שהוצגו באלבום "דברי ימי ישראל", מהדורות איכותיות ומעוטרות. חברת הסיגריות "קדם" הוציאה אלבום "דגלי האומות". חברת "דובק" – תמונות של ארץ ישראל.

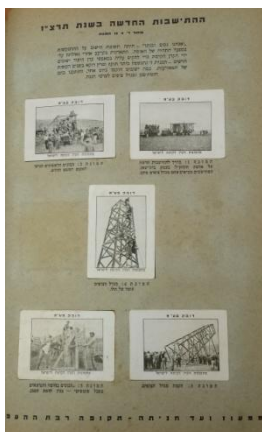
אמי היא זאת שעניינה את באי ביתה על אוסף האלבומים. היא הבינה את חשיבותם החינוכית והידע שהם מקנים. זה היה אוסף מרשים וייחודי. כמו כן אספה עבור עבודתה את ספריית "שי", ספריו של לוי קיפניס ואת עיתון הילדים – "דבר לילדים".

אחת מנכדותיי שאלה אותי מדוע חברות הסיגריות היו מעוניינות להירתם להוצאת אלבומים שאינם קשורים בסיגריות? נכון שעם קנייה מוגברת של חפצות סיגריות כדי לקבל תמונות, הם היו מרוויחים, אבל הנקודה החשובה יותר הייתה העובדה שכל מי שחי בארץ באותם ימים היה מכוון לחיים של חזון - לקראת הקמת מדינה ליהודים בארץ ישראל. הפצת תמונות אמנות או תמונות של מקומות בארץ ואירועים מזמנים שונים הייתה משימה לאומית חינוכית לא פחות חשובה מהעניין הכלכלי. זאת אווירה שאינה חוזרת ואולי קשה להבין את הנאמנות הזו למשהו שהוא כללי ולא פרטי שלך. החזון הוא שנתן אחוות נפש ודבק חברתי באותם הימים.

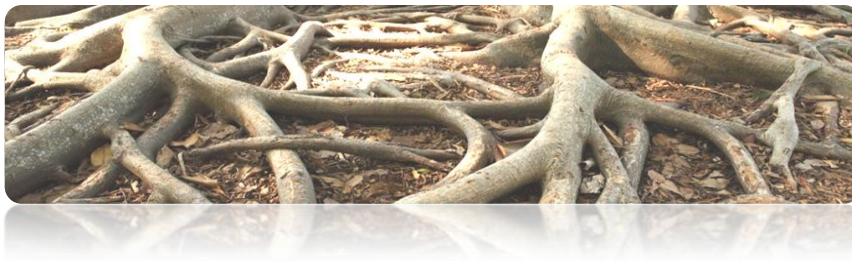
האווירה ההתנדבותית לא פסחה גם עלינו, ילדי יגור. עוזי ידידי, בן כיתתי ואני החלטנו לאסוף מטבעות של גרוש לגרוש בריטי כדי לקנות אופניים שלא היו בנמצא אצל הילדים של אותה תקופה. את המטבעות אספנו, בין היתר, בעזרת אמא שהייתה מבקשת מהמבקרים בביתה להשאיר את עודפי המטבעות שלא נחוצים להם. הצלחנו להגיע באוסף ל-100 גרושים מנדטוריים. באותם ימים זה היה סכום כסף נכבד. אבל אז הוכרז ע"י הישוב היהודי בא"י על הצורך בקניית נשק. בהתאם לחינוך שקיבלנו, כי צורך זה עומד בראש בסדר העדיפויות לפני הרצונות הפרטיים, מסרנו את השקית עם אוסף המטבעות עבור מבצע שנקרא "כופר הישוב". בתמורה קיבלנו אבן שיש מלבנית ועליה סמל "כופר הישוב" עם מגדל וחומה. לא היו מאושרים מאיתנו - גם אנחנו תרמנו חלקנו לארץ הזו ולביטחונה.

דפים מאלבום בהוצאת חברת הסיגריות "דובק"

סיכת מגויס וסיכת כופר הישוב

חברי ילדות

היינו קבוצת ילדים מגובשת עם אחריות וחברות. הרגשנו אחריות לאלו שלא היו המצטיינים, הזריזים או הבולטים. רוב ילדי הכיתה היו בנים, מיעוט - בנות.

בכל שנות צמיחתנו במשק, ישנו בלילה בבית ילדים ולא בבית הורינו. כאשר היינו בגן ובכיתות הראשונות של בית הספר גרתי עם עוד 4 בנים בחדר. לכל ילד הייתה מיטה, לידה ארונית ולרגליה נפרש שטיחון רקום עם שם הילד. השטיחון נעשה משק של סוכר בצבע בז'. כל ילד היה אחראי על סידור מיטתו וניעור השטיחון. לניקיון החדרים היינו אחראים על פי תורנות. שטיפת החדר נעשתה כל בוקר, טרם ההליכה ללימודים בכיתה. כאשר מי מהילדים לא היה קם בזמן, והילד המנקה – התורן, כבר עמד בדלת עם דלי המים, היה נחשב זה שאחר לקום ולא סידר את מיטתו - "שרוף" ועליו הוטל לנקות את החדר באותו יום. כמה נזהרנו לא להיות "שרופים".

ביום שישי כל ילד היה מוציא את הנעלים או הסנדלים (תלוי בעונת השנה) ומניח אותם על המדשאה. הייתה נוצרת שורה ארוכה של נעלים מול מדרגות בית הילדים, כדי שהתורן יצחצח עבור כל הילדים את נעליהם היטב היטב. קופסאות של משחת הנעליים היו בשני צבעים: שחור – לנעלי הבנים וחום עבור נעלי הבנות. במברשת קטנה עם ידית עץ היו טובלים במשחה שבקופסא ומורחים על הנעלים את המשחה. אחר כך בעזרת מברשת גדולה יותר היו מבריקים את הנעליים שעורן הבריק למשעי. הריח של משחת הנעליים ליווה אותנו זמן מה אחרי הצחצוח.

דינה

חברתי דינה הייתה לי כאחות. הקשר החל עוד בנעוריי כי אימותינו היו בנות אותה עיירה, קרינקי, בפולין.

אין לי תמונת ילדות פרטית או משפחתית ששתינו לא מצולמות יחד, דבוקות זו לזו.

כאשר נולדה לאה אחותי דינה נצמדה אליה כבת משפחה, אחות בוגרת. דינה הייתה בת יחידה תמיד אמרה: "לי יהיו הרבה ילדים" ואכן דינה ילדה ארבעה ילדים. כל שובבות וכל מעשה שהוא, תמיד עשינו יחד.

יאיר

חבר נוסף - יאיר (היה קרוב משפחה שלי אך החברות בכיתה הייתה חברות אמת). יאיר פלד (פלדשטין), ילד יפה תואר, בעל מזג נוח, חייכן, חרוץ, נותן כתף לכל נזקק. יחד השתוללנו ועשינו מעשי קונדס. ביצועיסט, מארגן. אהוב המורים והילדים ולעולם לא נענש על מעשיו - מעשינו. כאשר חפרנו בידינו את מקלטי בית הספר בימי מלחמת העולם השנייה ואת הבריקה הראשונה, או עבודה אחרת כלשהי, הוא היה המארגן, נותן הוראות ביצועיות ותמיד הצלחנו בזכותו.

בשנת 1950 היה חורף גשום וקר מהרגיל. ירד שלג כבד שנאסף על הקרקע. יאיר הלך להר ומלא שק עם שלג, והביא למגורים שלנו כדי לשכנע אותנו שכדאי לעלות לעוספיה (כפר דרוזי) כי שם שכבת השלג גבוהה יותר.

יאיר עבר בצבא קורס מכי"ם כחניך וכמדריך, דבר יוצא דופן. לימים גויס לצנחנים ופיקד על סיירת הצנחנים. באחד מסיווריו עם חבריו בשנת 1959 סטה מהדרך לבדוק ציר הליכה. מרצחים בדואים ירו בו. לימים באו אלו על עונשם. יאיר יזם את מסע האופניים לאילת, היה בין מבצעי המחנות הגדולים של בני הקיבוץ המאוחד. יזם יציאה לעזרת הארכיאולוגים בחפירות, פריצת דרכים בערבה, ו"מעלה היעלים" ששמו הוסב ל"מעלה יאיר" מעל ים המלח.

כאשר נולד בני השני קראתי לו יאיר על שמו. כמו כן גם דינה חברתי קראה לבנה הצעיר - יאיר.

הכיתה

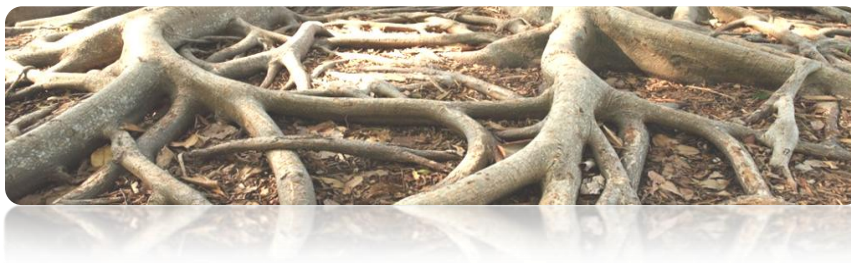
בתי הכיתות של בית הספר היו במבנה עוקב בתוך חצר המשק במרכזו של מגרש ענק. החברים בעוברים בסמוך לכיתות היו מסתכלים לעברנו. אנו, מחלון הכיתה ראינו את המגרש, הנגרייה וחדר המורים וראינו כל מי שעובר שם.

ערי

היה לנו מורה לאמנות שחשף אותנו בסיפורים ובתמונות לגדולי הציירים. היה זה דבר נדיר במערכת החינוך באותה תקופה. כשליוויתי את נכדותי בלימודיהן בבית ספר "רעות", הן היו מתריסות לא אחת: סבתא מאיפה הידע הזה שלך? נמלאתי גאווה בהשיבי להן שלמדתי בבית הספר ביגור בו רכשו כבוד לאמנות.

חגים

כל אירוע במשק היה סיבה למסיבה. חפרו באר מים - "עלי באר" - אירוע, חנכו את חדר האוכל - מסיבה, פסח - חגיגה. בשנים ההן לא כל האזרחים בארץ חגגו את ליל הסדר. ביגור "הדרמה המקורית של יציאת מצרים, כפי שעוצבה בידי יהודה שרת למקשה אחת עם המוזיקה המקורית שחיבר ועם הטקסטים שהותיר לפליטה מתוך ההגדה המסורתית, נועדה מעיקרה להמחזה בידי חברה קולקטיבית של מבוגרים וילדים, המתגייסים כולם בנעריהם ובזקניהם - לחיות מחדש את הסיפור המכונן של העם בקריאת טקסטים מקוריים המספרים אותו. ניסיונותיו של יהודה לעצב את מועדי

ישראל בקיבוץ מגייסים אפוא את תחיית השפה העברית ואת החברה הקיבוצית הסוציאליסטית והחילונית לשירותו של מפעל תרבותי ציוני במובהק. ובמאמר מוסגר: בעוד ש'קריאת הקרב' של הסוציאליזם העולמי הייתה 'לא כלום אתמול, מחר הכל', גישתה של הציונות הייתה מן הסתם 'לא כלום אתמול, שלשום-היום-ומחרתיים הכל'. " הרי גולומב מתוך הרצאה לזכרה של הלה, בתו של יהודה שרת 2009).

בפסח תש"ח 1948 תוך כדי קריאת ההגדה בליל הסדר, נפתחו השמיים וירד גשם זלעפות. כל טיפה – כוס. יושבי החלונות (מחוץ לחלונות חדר האוכל נבנו רמפות קטנות ליד כל חלון עליהן ישבו החברים מפני שלא היה מקום להושיב את כולם בתוך חדר האוכל) לא יכלו לשמוע את הקריינים בגלל עוצמת הגשם. ביגור היו תחושות אבל ועצב כי מספר חברים נפלו בקרבות של מלחמת השחרור שבועות מעטים לפני פסח, למרות זאת הוחלט לחוג את ליל הסדר. הגשם החזק שירד במהלך ה"סדר" נתן תחושה שהשמיים בוכים גם הם.

נחום

חברנו לכיתה - נחום, שאביו הגיע עם אבי מפלוגת ירושלים וביגור הם היו שכנים והיחסים ביניהם היו חמים כל השנים. באורח טבעי הנושאים המשותפים של האבות והחיים המשותפים שלנו התגלגלו למערכת קשר נשמרת. נחום היה איש עבודה ומוסר, רועה צאן, איש השדה, סייר בצבא בעל חושים חדים בשטח.

הכביש הפנימי של יגור היה בעבר כביש ראשי שחיבר את חיפה עם עמק יזרעאל, אחדים מחברי יגור נספו בו בתאונות דרכים. לימים היה זה גם אבא של נחום, שהיה רועה צאן ביגור, שנפגע ונהרג והותיר את נחום ואחותו יתומים מאב.

לעיתים נולד צורך ותלמידי התיכון התבקשו למלא את מקום עבודת החברים בענפים שונים. לא תמיד בית הספר נענה לצרכי הקיבוץ. נחום שהכיר בצורך לתגבר את הדיר ויתר על הלימודים למשך כשנה ועבד בדיר. ל"כיתות ההמשך" (התיכון) הצטרפו מספר תלמידים מישובי הסביבה. לכיתתנו הגיעו שתי בנות ניצה (מכפר חסידים) ואראלה (מנשר). שתיהן הפכו לחברותי הטובות ביותר. מאז גיל 14 אנו יחד עד עצם ימים אלו, עשרות בשנים.

אמנון

אמנון חברי לכיתה ולחדר המגורים, מנגן על כל כלי שמזדמן לו. לימים הוא היה נגן ראשי על בסון בתזמורת חיפה. אמנון ואני נולדנו בהפרש של ארבעה ימים: אני ב-8.2 ואילו אמנון ב-12.2. בבית הוריו של אמנון תמיד הייתה המולה, שלושה בנים וכולם נגנו על כלי כלשהו מכלי הנשיפה. חדר משפחתי שמח ומבדח. זלמן ישורון אביו, היה מספר לנו סיפורים מצחיקים לפני השינה.

עזרה הדדית

כמו בכל כיתה גם בקבוצה שלנו היו ילדים שהיו איטיים יותר. לקח להם זמן רב יותר מאחרים ללמוד חומר חדש. אבל בכיתה מגובשת כמו שלנו, לא השארנו אותם בבדידותם. כאשר היינו צעירים היו המורים נוהגים לתת את העונש המטופש - העתקה של קטע הרבה פעמים. מן הסתם אלו שקיבלו את העונש הזה היו הפחות זריזים, ועבורם העתקה כזו הייתה (היום אני מרשה לעצמי להגדירה כך) אכזרית. אבל אנחנו בפיקודו של

יאייר חילקנו בינינו את הביצוע וכל אחד היה, על פי תורו, כותב במקומם כדי שיעמדו במשימה בזמן הנקוב על ידי המורה.

גיוסים

זכור לי שילדים, הרבינו לצאת לגיוסים במשק לקטיף כותנה, ליקוט חומס (אחד מהגיוסים הקשים), קטיף עגבניות, עישובים בגן הירק. הפרדת התירס בין הקלח לעטיפתו. את העלים היו מייבשים ועושים מהם מילוי למזרנים. אני בדירתי בחיפה ברמות רמז עוד ישנתי על מזרן כזה.

עבודה ברפת

מגיל 12 עבדתי ברפת. החליבה נעשתה בידיים. חליבת הלילה החלה כאשר השומרים היו באים לבית הילדים בשעה 02:30 לפנות בוקר ומעירים אותנו. נדמה לי שבחדר האוכל הגדול אפשר היה לשתות כוס תה חם, אך למי היה ראש לזה, מיהרנו לעבודת החליבה. כשהגענו לרפת, דבר ראשון היה עלינו לפזר חציר בעמדות של הפרות, ולפעמים הוספנו קצת תערובת, ש"יהיה טעים". הפרות המתינו בחצר וכשסיימנו לפזר את החציר הכנסנו אותן לעמדותיהן ברפת. לכל פרה הייתה עמדה קבועה. החליבה החלה בערך בשעה 03:30 ונמשכה כשלוש שעות. במשך הזמן הזה חלבתי כעשרים פרות. היו לילות שסיימתי לחלוב 22 פרות (זה המון). חליבת הלילה הייתה קשה יותר מהחליבות ביום. עטיני הפרות היו מלאים ומשך זמן החליבה היא ארוך יותר. הכרתי כל פרה בשמה וידעתי את ה"יחוס המשפחתי" של לא מעט פרות. הפרה

האהובה עלי הייתה הפרה "נסיכה". היו לה הרבה צאצאים ברפת של יגור משום שהיא הייתה פרה עם תנובת חלב גבוהה.

הרפת בה עבדתי, רפת ד', הייתה הרפת שנבנתה אחרונה ולכן הייתה שמורה טוב יותר מבחינה פיזית משאר הרפתות. אנחנו הקפדנו על ניקיון הרפת. עם סיום החליבה היינו מצחצחים את הקירות ומנקים את תעלות הזבל.

בבוקר היה מגיע אריה רוזנמאייר עם עגלה רתומה לסוס, לוקח את כדי החלב ומביא אותם למחלבה. שם הועבר החלב לטנק והיה מועבר ל"תנובה".

דב קטוביץ', הרפתן המקצועי ביותר ברפת היה נוהג לומר לאמא שלי, שאני אסבול מבעיות בידיים בעקבות החליבה ברפת. הוא צדק.

לימודי טבע

בתקופת ילדותנו בכיתות הנמוכות, הרבינו לטייל על הכרמל ב"שביל הדרוזים", שהוביל לכפר הדרוזי עוספיה ולמעין שבו הייתה אוכלוסיה של סלמנדרות. עקבנו אחר התרבותן. הכרנו כל צמח וכל שביל. ידענו לזהות את שריקת הציפורים. הבוטנאי הגדול יהושע מרגולין שהיה מורה וידיד של מחנך הכיתה שלנו, הרבה לבוא ליגור ואנו יצאנו עמו לטבע. להקות של נשרים קננו במצוק הגדול מעל המשק. היינו עוקבים אחר מעופם והתנהגותם. כיף שזכור לתמיד. אף אני עם ילדיי הרביתי לטייל והם הכירו את הצמחייה המקומית טוב מאחרים. גם תלמידיי זכו לימים כיפים כאלה, הם עצמם מזכירים לי זאת במפגשינו. היינו יוצאים מדי פעם, גם בלילות, לשמוע את הקולות והרחשים הליליים, נושאים עינינו לכוכבי השמיים.

השבעה ל"הגנה"

בהגיענו לגיל מצוות, קיבלנו על עצמנו את החברות ב"הגנה", כוח המגן העברי באותם ימים. ההשבעה הייתה על הכרמל. הציבו שולחן מכוסה מפה לבנה עליו הונחו ספר תנ"ך ואקדח, מעליהם תולה דגל כחול לבן. כל חניך ניגש לשולחן הניח ידו על האקדח וקרא: "אני נשבע". ההתרגשות הייתה רבה, גם אנחנו עכשיו חלק של הביטחון הלאומי היהודי.

חזי

זכור לי חזי, מחבריי לכיתה שהיה בן למשפחה שכולה, אחיו נפל במלחמת השחרור. צה"ל לא רצה לגייסו. וכאן הקיבוץ זיהה את הקושי והישועה באה מתוכו. ארווין (אלוף אהרון דורון) שהיה חבר הקיבוץ בעברו ואז מפקד הנח"ל, לקח על עצמו את הטיפול בנושא. המסר היה שחילולו של חזי הוא הכרחי. ארווין חיפש למי מיגור ניתן להצמיד את חזי ובחר בי כאחראית עליו. אני שרתתי כחובשת גדודית בבסיס בתל חי וחזי צורף לאותו מחנה. לא אחת נעלם בין הרים ושדות בצד הישראלי או הלבנוני של הגבול. משך יום-יומיים ויותר היה נעדר ואז הגיח בחזרה שמח וטוב לב. מיותר לציין את פעימות הלב שהחסרתי, פרפורי הבטן שידעתי.

לאה

כשלאה אחותי הייתה קטנה, פעוטה, הייתי מרבה לבוא אליה לבית הילדים. שמתי לב שהיא לא הייתה אכלנית טובה והמטפלות היו דוחסות

לה את האוכל בכוח. לכן עשיתי לעצמי מנהג להגיע בזמן הארוחות כדי לעזור לה לאכול. המטפלות לא ראו זאת בעין חיובית, בלשון המעטה.

ימי הולדת

במשפחה שלי שמרו בנאמנות את ימי ההולדת. בתאריך הנקוב, אמא הייתה מסדרת צלחת ממתקים, מתנה ופרח ומניחה אותה על הארונית ליד המטה שלי, או של אחותי לאה, והייתה מכינה צלחת נוספת עם ממתקים לשכנים שלי בחדר הילדים.

אבא שכרגיל לא היה במשק באותו יום, היה מגיע, ואפילו אם זאת שעת לילה מאוחרת, נותן נשיקה אומר כמה מילים חמות. זה תמיד היה מעודד. באחת הפעמים אבא שאל אותי איזו מתנה ארצה? והמענה בא בשאלה "איך נראית חניתה?" זה מה שהעסיק אותנו בכיתה, אבא ארגן משאית שלקחה אותנו, כל ילדי הכיתה, לנהרייה, שם חיכה לנו משוריין אתו נסענו לחניתה.

תורנויות

ביגור היה מנהג של תורנויות הגשת אוכל בימי שישי בחדר האוכל הגדול. אבא שלי שהיה מגיע הביתה רק ביום שישי, הקפיד לעשות תורנות חדר אוכל כמו כל שאר החברים ביגור, על אף שהגיע רק לשבת. המחויבות החברתית שאחרים נטלו בה חלק, חלה גם עליו. הוא היה תולה על לוח המודעות פתק עם שעת יציאתו ביום א' כדי שאנשים יוכלו להירשם לטרמפ.

אמא מאכילה את אמנון בן כיתתי

אני עם בובה

אני (מימין) ודינה

אני (מימין) ודינה חברתי לכיתה

אני עם יצחק יגורי (חבר של הורי) מיגור

מימין: אסתר, אני, לאה, אמא ודינה

מימין: עליזה, לאה, אמא ואני

בני הכיתה מיגור, אני שלישיית משמאל
עם חולצה רקומה

טיול כיתה לברעם

יאיר פלד עם שק שלג

יאיר פלד ואני בעליה על הקרקע
של כברי 14.1.1949

טיול בית הספר לנגב

טיול י"ב למצדה 1949

עם בני כיתתי: דינה, אברמהלה ושלמה

מימין: אני, אמא ולאה

סיום שנת לימודים בבית הספר ביגור

אסתר ברגמן ולאה אחותי

לאה אחותי ואמא

השבת השחורה

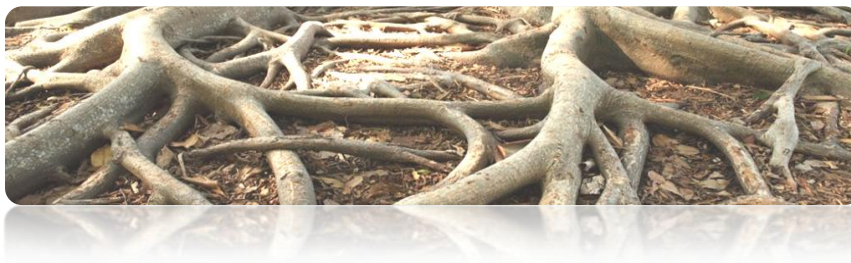
שבת זו ביוני 1946 זכורה לכל מבוגר וילד מיגור שחיו בתקופה של שנות המאבק בשלטון הבריטי. אלו היו ימים מיוחדים בחיי הקהילה היגורית בפרט ובחיי הישוב היהודי בארץ ישראל בכלל. משק יגור נבחר ע"י ה"הגנה" למקום בו יוקם מחסן הנשק המרכזי של ה"הגנה" בצפון הארץ בגלל כמה סיבות אובייקטיביות. בין השאר, מיקומו הגיאוגרפי שהיה קרוב לנמל חיפה והכביש שמחבר את ארץ ישראל ללבנון שעבר לידו. יגור היה ישוב גדול ומאורגן ופעלה בו מחלקת פלמ"ח. אליו הוברחו המעפילים ממחנה המעצר בעתלית באוקטובר 1945.

ב-17 בינואר 1946 הבריטים תפסו את אונית המעפילים "אנצו סרני" על 908 מעפיליה. מעפילי הספינה הועברו למחנה המעצר בעתלית. על ארגוני המחתרת הוטל לפגוע בתחנת משטרה הבריטית בגבעת אולגה ובתחנת הרדאר של חיל האוויר המלכותי הבריטי באזור הכרמל הצרפתי, במחנה סטלה מאריס. יעד הפעולות היה פגיעה במטרות שהכבידו על ההעפלה. הרדאר הוקם במלחמת העולם השנייה כדי לגלות ספינות ומטוסים גרמניים וכאשר נודע ביישוב היהודי שרדאר זה הופעל כנגד ניצולי שואה המנסים להגיע ארצה, עלה גל הזעם ביישוב היהודי.

המשימה לפגוע ברדאר הוטלה על הגדוד הראשון של הפלמ"ח ובראשו נחום שריג. מפקד הכוח היה רפאל גינזבורג אשר היה מפקד מחלקה בפלמ"ח ביגור. הביצוע היה בליל 20 בינואר, יום ראשון, יום המנוחה של הבריטים. אחד הפושטים חתך שלוש גדרות תוך דקות ספורות, מפקד החוליה עם עוד שני חבלנים זינקו על החומה שהקיפה את הרדאר והורידו בחבלים את התיקים עם חומר הנפץ שהיה עם מנגנון השהייה של 45 דקות. לאחר דקות מתחילת הפעולה יצא הכוח מהבסיס הבריטי בדרך בה נכנס. הבריטים שנמצאו בבסיס הוזהרו בטלפון כדי שיוכלו להימלט ולא ייפגעו. קצין בריטי נטרל את הפצצה וסיכל את הפיגוע.

לאחר כישלון הפעולה בינואר, התקבלה הוראה לחזור ולתקוף את מתקן הרדאר במחנה סטלה מאריס. ב-18 בפברואר, יצא הכוח מיגור בחוליות

נפרדות בדרכו אל הר הכרמל בחיפה. יוסף (יוסקה) ריבקינד תדרך את הכוח במקום, חולקו התפקידים, הנשק וחומר הנפץ. עקב מזג אוויר קשה ובהיות השעה מאוחרת, החליט ריבקינד לדחות את הפעולה. הכוח החביא את חומר הנפץ והנשקים בשיחים, השאיר שני שומרים והשאר חזרו ליגור. ביגור התקבלה החלטה לבצע את הפעולה בלילה הבא. בליל 19 בפברואר, התרכז הכוח שוב במקום אותו עזב בלילה הקודם, הוציא נשק וחומרי נפץ מהשיחים ויצא לפעולה. לאחר שנחתכה הגדר האחרונה, הגיע כוח החבלנים במהירות עד החומה שהקיפה את הרדאר והוריד את התיקים עם חומרי הנפץ פנימה. הכוח התחיל להימלט החוצה במהירות, פיצוץ עז נשמע שניות אחדות לאחר מכן בסביבות השעה 3:30 והעיף אותם קדימה. הבריטים התחילו לירות לכל כיוון ללא הבחנה. איש מאנשי הכוח לא נפגע וכולם הצליחו להימלט. הם מסרו את הנשק לסיירים שחיכו להם בחורשה וחזרו ליגור ברגל. בנין הרדאר ותורן האנטנה נפגעו בחלקם הגדול.

מיגור יצאו לוחמי הפלמ"ח לתקוף את הגשר ליד אכזיב ב"ליל הגשרים" (שנקרא גם "מבצע מרכולת"). זו הייתה פעולה מתואמת של הפלמ"ח, במסגרת תנועת המרי העברי, בליל י"ט בסיוון תש"ו (הלילה שבין 16 ל-17 ביוני 1946), שבמהלכה הותקפו בו בזמן 11 גשרים בכל גבולות ארץ ישראל. תשעה מהגשרים פוצצו, אחד מהגשרים ניזוק קשות ואחד הגשרים לא פוצץ. הצלחת הפעולה גרמה לניתוק זמני של נתיבי האספקה שהיו בשימוש הבריטים. הפעולה בגשר הסמוך לאכזיב השתבשה ו-14 מאנשי הכוח התוקף נהרגו. בשאר הפעולות לא היו נפגעים לכוחות הפלמ"ח.

הלוחמים קיבלו את התחמושת והנשק כשיצאו לפעילותם המבצעית מהסליק ביגור. זה היה הסליק המרכזי של אזור הצפון שעסק באגירת נשק ובחלוקתו לישובים. כמו שכבר נכתב למעלה, כשהיו פעמים שלא מצאו מי ילווה את הרכב והנהג עם המטען היקר והחשוב אמא התנדבה להיות השותפה לנהג כאילו היו זוג אוהבים. פעולה זו הייתה כרוכה בסכנה פן יתגלו הנשק והתחמושת על ידי הבריטים.

המחסנאי האחראי היה יצחק (פרובר) יגורי שעשה עבודת קודש אחראית וסודית ביותר. יצחק היה חבר של ההורים. הייתה לו ולאבי חברות נפש משך שנים רבות וגם שלי.

ההורים גרו בצריף מול צריפו של יצחק, איציק, בפינו. העלייה לחדרו הייתה על מדרגות ששימשו רק אותו. זכור לי שלאחר יום עבודה היה משתרע על המדרגות בלי חולצה, לאחר שחלץ את נעליו ונח. מחדר הורי יכולתי לראות אותו. הייתי באה אליו לעיתים ומנהלת איתו שיחות. אני זוכרת אותו כגבר גבוה, לבוש חולצה רוסית לבנה וחיוך שפוך על פניו כשפגש בנו. בביתנו הוא היה חלק מהמשפחה. אני שמחה היום על הקשר עם שרהלה בתו.

ב"שבת השחורה" השלטון הבריטי פתח במבצע רחב היקף נגד היישוב היהודי שכונה "מבצע אגאתה". במסגרת מבצע זה הוטל עוצר על ערים רבות, נערכו חיפושים מבית לבית, ונעצרו רבים ממנהיגי היישוב. מטרת המבצע היה לפגוע בכוחה של "תנועת המרי העברית", שערכה פעולות כנגד הבריטים - הבולטת שבהן הייתה "ליל הגשרים".

הבריטים תכננו את המבצע ביסודיות, אך פרטיו הודלפו לארגון "ההגנה". כך קיבלו רבים מראשי היישוב התראה מראש, והספיקו להסתתר לפני הגעתם של הבריטים. חלק מהנשק אף הועבר למקומות מסתור. מפקדת "ההגנה" פרסמה את פרטי התכנית בתחנת השידור שלה "קול ישראל" בתקווה, שהמבצע יבוטל בעקבות חשיפתו, אך למרות זאת הבריטים החליטו לבצע אותו.

אבי שהעביר את רוב ימי השבוע בתל-אביב והיה מגיע ליגור רק בשבתות (כפי שאמי הייתה אומרת: "אורח לשבת"), הגיע כהרגלו ביום שישי לפנות ערב ליגור וכאן חיכו לו המוכתר נוח (פרובר) יגורי וחברו יצחק יגורי. נודע להם מקצין בריטי, ידיד היישוב היהודי, שלמחרת אמור להיות מבצע של מאסר הנהגת הישוב וחיפוש נשק בישובים. הם לחצו עליו לעזוב את המשק ולנסוע לחיפה עד יעבור זעם. אבא התעקש להישאר אך הם לא ותרו: אם באמת יהיה חיפוש הוא ימצא בסכנת זיהוי ע"י הבריטים. הם הבטיחו לו שאם לא ייערך החיפוש הם יעבירו לו מידע והוא יוכל לחזור הביתה. אבא התיישב בפורד שלו ויצא לחיפה. הוא הצליח להגיע לצ'קפוסט לפני השעה שש, שעה שבה התחיל העוצר בדרכים.

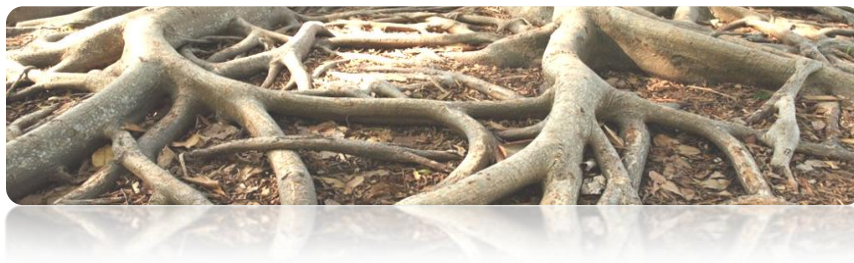
באותו לילה הוא לן בבית משפחת טייבר (איש ה"הגנה") איש מכובד בקהילה, ממנהלי בית החרושת "נשר", בעל חברת הביטוח "מגדל".

למחרת הוא יצא כדי להגיע למקום כלשהו. בדרך נתקל במחסום משטרתי בריטי והובא למכלאה שהוקמה במגרש המחנות על הכרמל (אתר קולנוע "מוריה"). שם רוכזו כבר רבים מאנשי העיר, תושבים מכל הזרמים החברתיים. כאן הוא פגש חברי "הגנה" נוספים. היה ברור שחייבים להוציא את יהושע מתוך המכלאה לפני שלב הזיהוי של האנשים העצורים במתחם. תוך כדי חיפוש אפשרות ליציאה, הם גילו קבוצה של אנשים אשר ניסו גם הם לחלץ איש משלהם מהמכלאה. כאן חברו מכורח המציאות אנשי ה"הגנה" לאנשי האצ"ל והצליחו לחלץ את שניהם. בעת מנוסתם הזמין איש האצ"ל את אבא לבוא אתו לבית הוריו עד שימצא להיכן ללכת. אירוע זה היה בהחלט יוצא דופן באותם הימים שבהם המחלוקת בין שני זרמים אלה הייתה עמוקה וטעונה.

פעמים אחדות נתקבלו התרעות כי הצבא הבריטי מתכוון לערוך חיפוש למציאת הנשק המוסתר בקיבוצים בכלל וביגור בפרט. התרעות כאלו התקבלו כמה וכמה פעמים אך לא הגיעו לידי מימוש. אולם בשבת ה-29 ביוני 1946 ההתרעות היו מוחשיות יותר. שריוניות של הצבא הבריטי וגייפים הקיפו את הישוב בשעות המוקדמות לפנות בוקר. ההערכות המקומית ביגור התנהלה באופן הבא: כל השערים ומקומות התורפה ננעלו בשרשראות, הוצבו מכוונות חקלאיות שחסמו את המעברים וקהל גדול של חברים וחברות, נערים ונערות ניצבו בסמוך כדי ליצור "חומה" אנושית. המחשבה הייתה שאולי הבריטים ינהגו בצורה אנושית ואחראית לגביהם. אמא שלי, הייתה אחראית על העזרה הראשונה. היא לבשה חלוק לבן, על זרועה כרכה סרט רחב עם מגן דוד אדום, ובידיה אחזה תיק גדול של "עזרה ראשונה" עם חומרי חבישה.

אני ועליזה, הילדה פליטת המלחמה שהגיע אלינו עם "ילדי טהרן" ואנחנו ארחנו אותה בביתנו, יחד עם בני הכיתה ועוד כ-40 אנשים עמדנו עם הגב ודחפנו את השער. הבריטים קרבו שריונית ופרצו את השער תוך רמיסת הציווד החקלאי. החיילים הכו באלות ופגעו באנשים בראשיהם ובכתפיהם. אמא קיבלה מכות חזקות בכתפיה ובגופה, כאשר ניסתה להגיע אל חבר פגוע ראש (יענקלה סלע) ששכב על האדמה. היא הגיעה אליו וחבשה אותו. לאחר מכן הם העלו אותה ואותו בכוח על גיפ ונסעו. חשבנו שלקחו אותו

לבית חולים אולם לא כך היה הדבר. הם נסעו לבניין המשטרה במחנה גילמי. שם חקרו אותה במשך שעות.

באותה עת הבריטים פרצו לחצר המשק, דחקו את האנשים וריכזו בחדר האוכל ושם הם סגרו את החלונות. עשרות אנשים היו דחוקים ודחוסים בחוסר אוויר. החיילים החלו לירות גז מדמיע לעבר הקהל ולהתיז בזרנוק סולר שמנוני בעל ריח חריף שהצטבר בבגדים, בשערות ובקירות. שנים רבות אחר כך אפשר היה להריח את אותו הריח שדבק בקיר ליד הדלת המזרחית של חדר האוכל. האנשים שלא יכלו לנשום, חיפשו את הדרך החוצה מחדר האוכל, שם חיכו להם החיילים שהחלו להעלותם למשאיות. רוב החברים הוסעו למחנה המעצר בעתלית, משם חלקם הופנו למחנה בלטרון וחלקם למחנה ברפיח. אותנו, הצעירים, העבירו למכלאה בגילמי. לאחר שעות של תשאול החזירו אותנו בשעת לילה מאוחרת למשק. אז פגשתי באמי חבולה ופצועה בחלקי גופה ובפניה. הבריטים החלו לחפש כלי נשק מוסתרים. כאשר מצאו את ה"סליקים" הראשונים שינו את יחסם כלפי מי שנשאר במשק שהיו בעיקר ילדים, נוער, וחברות. עבור החברות ביגור שבת זו והשבוע אחריה היו מבחן בשליטה ובמנהיגות במצב לא מוכר וחריג. הן עמדו בו בגבורה ראויה להערצה.

מכורח המציאות גם חלקנו, נערים ונערות כבני 14 - 16, היה חשוב ביותר. נרתמנו לטפל בבעלי החיים בענפי המשק: בלול, ברפת, בדיר. כאן "תפס פיקוד" יאיר פלד ז"ל שהכין סידור עבודה לכל ענף. אנו ילדי השכבה היינו אמונים על הרפת - חליבה במועדים והעברת החלב למטבח ולמחלבה. כמה הייתי גאה במשימה זו.

המצור על הישוב נמשך כשבוע ימים. את העבודה בענפים כמו פרדס, גן ירק וכרם בצעו תושבים שבאו לעזור מחיפה, מהסביבה הקרובה ומכל הארץ.

כמה ימים לאחר השבת היה צריך להעביר מידע לזלמן ישורון (אבא של אמנון בן כיתתי). ישורון היה בין האנשים הפעילים ב"הגנה" ולכן עזב את יגור עוד יום לפני החיפוש הגדול. התייעצו עם אבא מי יוכל לזהותו בלבשוו השונה. אבא חשב שאני מתאימה למשימה. אמי לא ראתה זאת בעין

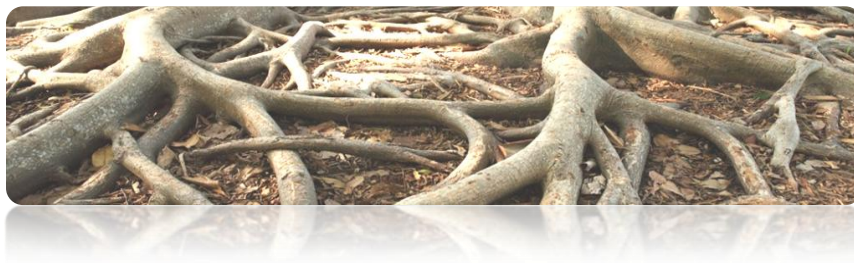

שמחה. בכל אופן יצאתי לחיפה כשחבר יגור עוקב אחרי מרחוק. הגעתי למרכז הכרמל ואני מזהה את ישורון יושב על ספסל בתחנת אוטובוס, לבוש חליפה, מעונב בעניבה, עטור זקן, חובש מגבעת ואוחז במקל. העברתי לו את החומר וחזרתי ליגור מלאת סיפוק, הנה גם אני תרמתי את חלקי בימים הקשים ההם.

כאשר גילו הבריטים את הסליקים ביגור, אמא קיבלה הוראה מאבי ששהה בחיפה, שעליה להשמיד חומר בכתב ידו של תכניות עבודה בתחומי בטחון וטקטיקה, תכניות אמונים ותרגומים. כל החומר הזה הוטמן בשתי מזוודות שהוסתרו בתוך ארון שסבי הכין ועמד צמוד לעץ האלון שגדל מאחורי ביתם. אמי לקחה את שתי המזוודות לשירותים הציבוריים הסמוכים (אז לא היו שירותים בדירות החברים) ובמשך יומיים השמידה אותם. אלו מסמכים שהיום אנו יודעים שהיו בעלי חשיבות רבה וחבל שהושמדו.

אסתר

אשה יפה, פנים אצילות, חייכנית. מיום שאני זוכרת את עצמי, צמודה לביתנו אסתר ברגמן (בריסקמן מהבית). אסתר הייתה בין תשעת החברים שיסדו את יגור. שמשה בתפקיד אקונומית, אחראית על מחסן המזון של הקיבוץ. ההכרות של משפחתנו עם אסתר, ארוכת ימים, מאז שמשפחת גלברמן, משפחתו של אבי ומשפחתה של אסתר חיו ברוסיה בשתי עיירות סמוכות קלנקוביץ ופטריקוב. הוריה וסבי וסבתי היו מיודדים ומקורבים. אחיה של אסתר וילדי משפחת גלברמן היו בגילים חופפים ובקשרי חברים. בקיץ היו הבריסקמנים מתארחים אצל הגלברמנים. לימים עלו בני משפחתה של אסתר, כ-70 נפש, בעלייה השנייה לארץ. שניים מאחיה התיישבו בתל-אביב ועבדו ב"תנובה" כרואי חשבון. אסתר ובן זוגה יואל ברגמן הצטרפו

לקבוצת "אחוה" שיסדה את קיבוץ יגור בסוף שנת 1922. התנאים הקשים במשק יגור הקטן, הביצות ומחסור בתנאים רפואיים הביאו למותו של יואל שחלה בקדחת ונפטר בגיל צעיר. אסתר אלמנתו חלתה גם היא בקדחת והוחלט שעליה להחליף לתקופת מה את מקום מגוריה. כך היא הגיעה לפלוגת "גדוד העבודה" בירושלים ופגשה שם, לאחר שנים, את אבי יהושע, האיש המרכזי בקבוצת החוצבים. היא יעצה לו לבוא לבקר ביגור. אחרי שביקר ביגור החליט, כאשר התפרקה הקבוצה, לבוא עם קבוצה גדולה מחברי הגדוד להתיישב ביגור. אסתר הייתה לנו כ"אם" שנייה. לאה אחותי ואני היינו כבנותיה. כשהייתי בצבא, כל מתנה שקניתי לאמי, קניתי גם לה. אם זה תכשיט או תמונה. לחדר האוכל היינו תמיד הולכים יחד, הן בשבת, חג או יום חול. שנים חשבתי כי היא בת משפחה בדם וגם משפחה מתל-אביב הייתה לנו כמשפחה לכל דבר. פרידל, מוטל, שרה ומיתה שתמיד גידלו כלב קטן בביתם. כאשר שרה ומיתה התחתנו, אמא שלי שהתה כחודש ימים בביתם בת"א כדי לעזור בהכנות לחתונות שלהן. אבא שלי, לפני שהיה יוצא מת"א ליגור ביום שישי, היה עובר דרך ביתם של פרידל ומוטל כדי לאכול את ראש הדג החם שפרידל בישלה לשבת. אצלם לא אהבו את ראש הדג ואבא אהב אותו מאוד.

בשנים שעדיין רוב החברים ביגור של פעם היו גרים בצריפים, אסתר הייתה גרה בחדרון קטן בבניין המזכירות הישן בחדר כמו עליית גג. כאשר ישבת על המדרגות שהובילו לחדרה, הייתה פרוסה לפניך החצר של יגור. כל מי שעבר בשטח, אי אפשר היה שלא לראותו. כאשר הייתי יושבת עם אסתר על המדרגה העליונה, זכיתי לקבל את כל סיפורי הרכילות שהתהלכו אז ביגור. לאחר שהייתה מספרת לי אותם, התחננה על נפשה: "רק אל תספרי לאמא." היינו הרבה צוחקות. זה היה נפלא.

העיגול

במרכז המשק, בסמוך לחדר האוכל נבנה עיגול (בכל מקום אחר נקרא עיגול כזה - כיכר). העיגול חילק את המשק לשניים: לצד המזרחי בו היה עולם החי: רפת, לול, דיר, אורווה, ושירותים לאוכלוסיה - מחסן בגדים, מחסן כללי, מחלבה, גרז' וכו'. בצד המערבי היו בתי המשק – מגורי החברים, בתי הילדים, כיתות בית הספר וכו'. העיגול היה שתול דשא ולפעמים בהיקפו צמחו שיחי ורדים, ולעיתים שיחי פיקוס שנגזמו בצורת כדורים או ללא שיחים בכלל. סבב אותו כביש ששימש לעיתים לחניית עגלות או מכוניות. בחזיתו בנו מזרקה בצורת חצי עיגול עשויה אבנים לבנות.

כאשר יאמרו "העיגול" לכל מי שגדל ביגור, אף אחד לא ישאל: מה זה? איפה זה? מאז שאני זוכרת את עצמי המקום קיים. הוא צומת הדרכים היישובי.

בימים עברו הוא היה פיסת קרקע ללא צמחיה אבל תמיד היה מוגדר כעיגול שעם השנים התרחב וטופח. עדים לזקנותי עצי הפיקוס האדירים בגובהם וברוחבם הגזעיים המעניינים בצורתם.

בזמנו כאשר קו האוטובוס היה נקרא "נשר-יגור" היה האוטו נכנס בשער, עושה סיבוב ומוריד ומעלה את האנשים בפינה הצפון מזרחית ללא סימן של תחנה. כל נוסע וכל נהג ידעו את המקום. הכרנו את כל הנהגים בשמם הפרטי ואת מקום מגוריהם.

בילדותי, זכור לי שבאחד הימים הקרים והבהירים של החורף, הופיע בעיגול איש לבוש מעיל פרווה רחב גוף, מוביל דוב אפור שעל פי פקודה היה נעמד על רגליו האחוריות ומסתובב כרוקד (האיש היה צועני).

מהעיגול היו יוצאים לתהלכות או להפגנות בחיפה באחד במאי (חג הפועלים) ובאירועים אחרים. התהלוכה עברה ברחוב הרצל – הרחוב הראשי בעיר (אני אישית שנאתי את התהלכות האלה).

בעיגול היו מקבלים את פניהם של מבקרים חשובים מהיישוב, או אנשי ממשל בריטיים.

מהעיגול יצאנו בני הכיתה בשנת 1939 לביקור בחניתה שאבי העניק לי כמתנת יום הולדת. הנסיעה נערכה במשוררין של אותם הימים. נסיעה זו בלתי נשכחת.

כאשר אבי נהרג, המוני חברי וילדי יגור התאספו בעיגול לקראת בוא ארונו מתל אביב. ב"שבת השחורה" הקיפו אותו שריוניות (ברנקרים) וג'יפים בריטיים וחיילים בעלי כומתות אדומות.

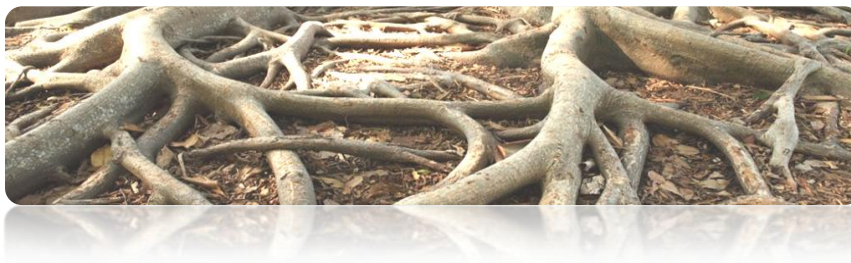
בעיגול עלינו, בני כיתתי, בשנת 1950 לאוטובוס שהוביל אותנו לגיוס לצבא. אמי שעמדה מהצד אמרה: אני מקווה שהם אחרונים להתגייס לצבא. לצערנו יום זה לא נראה באופק של מדינתנו, בגלל מיקומה הגיאוגרפי של ארצנו במזרח התיכון, ובהיותנו יהודים. מאז אותם ימים כבר ארבעה משבעת נכדי שרתו בצבא והיתר יעשו זאת בכבוד ובהכרת חשיבות השירות בבוא זמנם.

נפילתו של אבא

בדצמבר 1947 אבי יהושע עמד להקים את חטיבת "גבעתי" המורכבת מחי"ש תל אביב. באותם ימים ארעה ההתקפה על המרכז המסחרי בשכונת ממילא שבירושלים והייתה הפעולה הגדולה הראשונה של הציבור הערבי בתגובה להחלטת החלוקה. ההתקפה הסתיימה בהרס המרכז המסחרי ונחשבת ככישלון של "ההגנה".

ב-1 בדצמבר 1947 החלה בירושלים שביתה של שלושה ימים עליה הכריז הוועד הערבי העליון בתגובה להחלטת האומות המאוחדות על חלוקת ארץ ישראל לשתי מדינות. המרכז המסחרי היה מקום מועד לפורענות. הוא השתרע בשטח מאחורי מלון המלך דוד לכיוון שער יפו. היו בו בתי מסחר סיטוניים גדולים של יהודים ועשרות בתי מסחר קטנים ומוסכים של יהודים, מוסלמים ונוצרים. בעלי המסחר היהודים לא גילו הבנה לצורכי

"ההגנה" ולא שיתפו אתה פעולה, ורק לאחר מאמצים הצליחו אנשי "ההגנה" למצוא מקום שאפשר היה להחביא בו כמות נשק, שספקה את הצרכים המינימלים של כיתת הגנה אחת. ב-30 בנובמבר 1947 נשלחה למקום חוליית הגנה קטנה. מציאותם של שוטרים וחיילים בריטים, גרמה כנראה לאשליית ביטחון אצל היהודים. כמה סוחרים פנו בשאלה למפקדת ה"הגנה" האם עליהם להוציא את רכושם מהמקום ונענו בשלילה. העימות היה ידוע מראש לכל הצדדים. במפקדת ה"הגנה" הוחלט להכריז על מצב כוננות בעיר, והופעל גיוס חלקי של החי"ם והחי"ש, בעקבות דיווחים מהש"י על כוונת הערבים לפגוע ביהודים באזור שער יפו. הסוחרים הערבים בשוק גם ידעו על ההתקפה המתקרבת, והקדימו תרופה למכה בכך שסימנו את דלתות חנויותיהם בסהרונים או בצלבים.

בשעה 9:30, בבוקרו של ה-2 בדצמבר, התקהלו מפגינים ערבים בסמוך לשער יפו, והחלו לצעוד לעבר רחוב הנסיכה מרי (כיום רחוב שלומציון המלכה), כשהם מצוידים במקלות וסכינים, שם החלו לבזוז חנויות יהודיות ולהעלותן באש, ואז פגשו במספר אנשי "ההגנה" שהוזעקו למקום. אנשי "ההגנה" ירו מספר יריות אקדח באוויר, וגרמו למנוסת ההמון לעבר העיר העתיקה. השוטרים הבריטיים שהיו במקום, שלא הניפו יד לעבר ההמון החמוש בנשק קר, החלו לדלוק אחרי אנשי "ההגנה". הערבים התעודדו מפעולת הבריטים ופרצו שוב למרכז המסחרי. כעת לא נתקלו בהתנגדות, אלא להפך. השוטרים הבריטים נתנו להם יד חופשית. חנויות היהודים נפרצו, נבזזו והועלו באש. בעלי החנויות שהיו במקום הותקפו במוטות ברזל ובגרזנים. בסוף היום הועלו באש 40 חנויות. עשרים יהודים נפצעו, חלקם באופן קשה אבל הם חולצו מהמקום. רק אחד מהסוחרים, משה קן-דרור, היה חמוש, שכן הוא היה גם פעיל ב"הגנה" ואף באצ"ל. כשהפורעים עמדו בפתח חנותו, הוא ירה עליהם ופתח בריצה החוצה תוך ירי לכל הכיוונים, וכשנגמרו לו הכדורים, הוא יידה אבנים ואף התעמת. בסופו של דבר, אחרי שנחבל קשות מאבנים שזרקו עליו, הוא פרץ בכוח למשוריין בריטי שהיה לידו, אך סירב לעזור לו, וכך ניצל. חברי "הגנה" נוספים שניסו להגיע למרכז ולעצור בעד ההמון נעצרו ונאסרו על

ידי הבריטים. בתגובה הציתו חברי ה"הגנה" את קולנוע רקס ברחוב הנסיכה מרי, שהיה בבעלות ערבית.

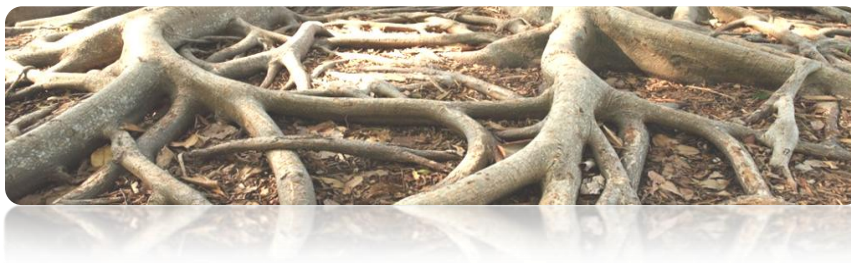
לפנות ערב הגיעו כמה מחברי ה"הגנה" אל הרחוב במשאית, וסייעו לסוחרים להציל את הסחורות שלא נשדדו. כשהסתלקה המשאית מהמקום נפל ממנה אחד מהאנשים, יצחק פנסו. חבריו לא הבחינו בכך והוא נרצח בסכינים על ידי הערבים. הוא היה ההרוג היחידי באותו יום.

נפילת המרכז המסחרי הייתה משום פגיעה קשה ביוקרתה של ה"הגנה" בירושלים. העובדה כי הארגון לא היה יכול למנוע את הרס המרכז עוררה פקפוקים בציבור היהודי לגבי יכולותיו, ועודדה את הערבים.

יהושע נשלח ע"י מפקדת ה"הגנה" לבדוק מדוע ה"הגנה" בירושלים לא הגיבה למתקפה הזו. תוצאות בדיקתו לא היו קלות. הוא הגיע למסקנה כי מפקד העיר, בנבנישתי, לא נהג נכון, וחשב שיש להחליפו.

לאחר שהות של שלושה ימים בירושלים ניסה לרדת חזרה לשפלה. באותם ימים הדרך מירושלים כבר לא הייתה בטוחה והנהגים היורדים לא מהרו להיות הראשונים בשיירה שהתארגנה. מאחר וליהושע אצה הדרך, הוא יצא לדרך. בסביבות לטרון נעצר לביקורת על ידי המשטרה הבריטית. כשסיים את הביקורת, זו לצידי הדרך כדי לחכות לרכבים נוספים, אך השוטרים הבריטים גרשו אותו וכך החל בנסיעה קדימה במכוניתו מבודד מהשאר. לאחר נסיעה קצרה נתקלה מכוניתו במטח יריות. במקום ללחוץ על דוושת הגז ולברוח, אבי בעל תודעת אחריות גבוהה רצה, כפי הנראה, להסתובב ולהזהיר את השיירה שאחריו. אולם רכבו כבה. והוא עם שניים מהנוסעים אתו (המשורר משה בסוק איש אשדות יעקב ואברי גלעד, לימים ה"אדם השלישי" מפרשת "העסק הביש" במצרים) עזבו את הרכב ורצו לגבעה הנמצאת לא רחוק מהם. האש נמשכה ופגעה באבא. הוא נהרג במקום. אבי יהושע נהרג ביום כ"ה כסלו תש"ח 8.12.1947 הוא הובא לקבורה ביגור בלוויה צבאית רבת משתתפים.

בפקודת מטכ"ל מס' 82, מיום 3 בינואר 1950, נקבעה למ.א. 170023, יהושע גלוברמן, דרגת אלוף בצה"ל. הוא היה לאלוף הראשון - והיחיד - בתולדות צה"ל שזכה לקבל דרגה זו לאחר מותו.

יהושע הונצח בבית הספר היסודי ביישוב נשר – "בית יהושע". במחנה הטירונים בניצנים – "מחנה יהושע". רחוב על הכרמל בסביוני דניה - רח' גלוברמן.

משפחה שכולה

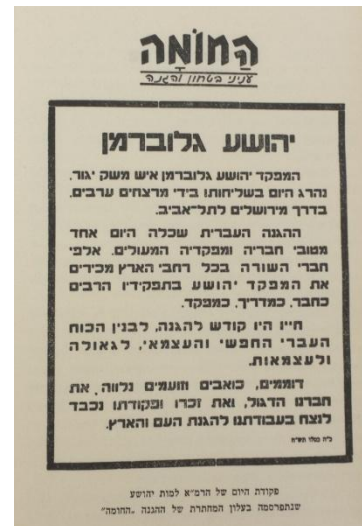
בשנת 1949 בסיומה של מלחמת השחרור נשארה אמי אלמנה עם שתי בנות - אילנה ולאה. באותם ימים לא הייתה תמיכה ולא התעניינות מצד חבריו של יהושע מה"הגנה" ולא היה משרד בטחון תומך. כאשר היה אבי בין החיים הוא נשא בתפקידים בכירים והיה מוכר וידוע בכל קהילה בארץ. אנחנו לא היינו משפחה משתחצנת אבל אני הרגשתי וידעתי זאת. בהחלט הרגשנו במשפחה סיפוק. כאשר אבי נהרג נעלמו כל "חבריו" כלא היו. הנפגעת מכולם הייתה אמי. היא נעלבה עד עומק נשמתה. לא התעניינות ולא עידוד. אמי שחיה בקיבוץ יגור הייתה "מסודרת". ביגור היה לה בית, היה בית-ילדים לבנותיה, לא חסר לה אוכל והיו החברים הקרובים. ארבע נשים עם ילדיהן שבעליהן היו פעילים ב"הגנה" ונהרגו בפעולות שונות, נשארו ללא מפרנס והיו במצב כלכלי קשה ביותר. הן היו באות אל אמי ביגור (ודאי הייתה זו יוזמה שלה) והיא הלכה אל אסתר האקונומית ומלאה בשקים ריקים של סוכר, ירקות, אוכל יבש, סוכר, קמח, לחם וביצים שיהיה להן מזון לילדיהן. כעבור זמן מה חזרו אליה להצטייד במזון נוסף.

היום, שקיים משרד בטחון מסודר ובני משפחה של חיילים שנהרגו מטופלים כלכלית ונפשית קשה להבין את הימים הקשים של אז. קשה היה להשלים עם העובדה שהאבות שלמו בחייהם והנשים והילדים נשארו בחוסר כל. צריך לדעת זאת.

מסע הלוויה של יהושע בתל אביב

קיר זיכרון בג'וערה
יהושע שורה עליונה שני משמאל

ראש הממשלה דוד בן גוריון מעניק לאילנה
את אות ההגנה של יהושע

בית ספר על שם יהושע בנשר

מחנה צבאי על שם יהושע בניצנים

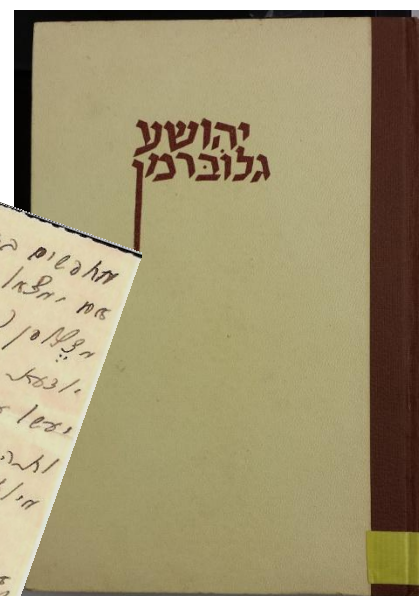

קיר בבסיס ניצנים

לה רינה שלום וגם
אשהי לקשר אליך בחשק
ואם שבת או יהאקרא
המסלול עם יאנה חמד צמח
מחנני. מסלול לכן הקצו
בכולה.
הספר נחמד להנפשה
איש. בחשק בלשים יהיו
ב/צאי מלבן.

שמך לא אהיה, אלא
חבר יחידות יעל/זמר
המאקל נוסל בשהולק.
אלה רה אלהים
בה
י. ה-ה/צו
3/7/49

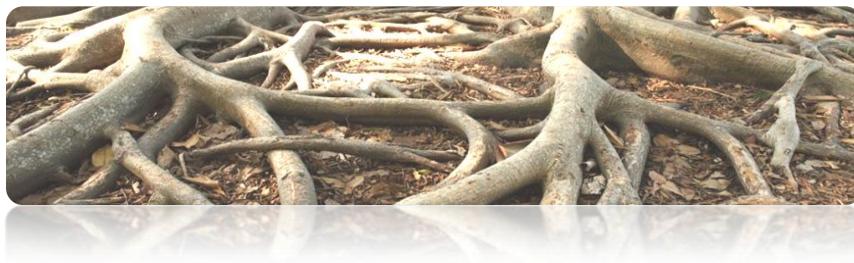
מחשבים ב3 מאמרים לכניסה
אם יחלל-היה סלין צמח
מחשבים (הי שקל כניסה)
מחשבים (מחשבים) מחשבים -
יעל עכשיו את הלב מחשבים
ואהיה מחשבים ניו עמ
מחשבים.
אם מחשבים לכן בח
אם מחשבים מחשבים
מחשבים מחשבים מחשבים
מחשבים מחשבים מחשבים

ספר לזכרו של יהושע

מכתב מישראל בר יהודה
לבריינה בקשר להוצאת
הספר לזכר יהושע

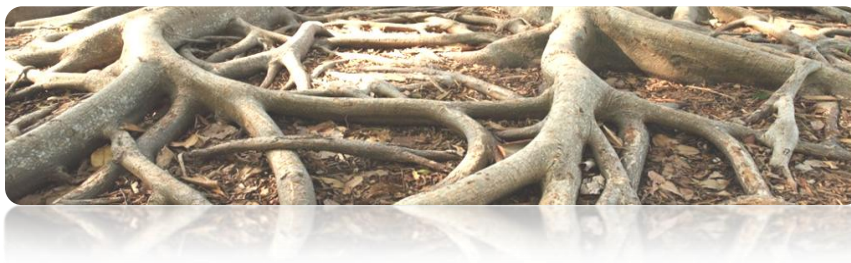

רחוב בחיפה על שם יהושע

מפקד גייסות שריון מעניק את דרגות האלוף של יהושע לאילנה

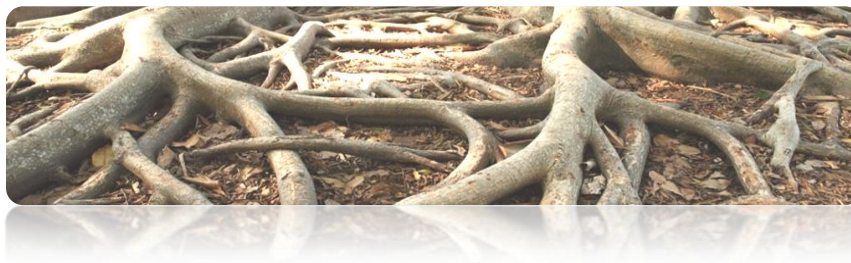
תל חנן ובן דור

בבוקר 30 בדצמבר 1947 השליכו לוחמי אצ"ל, מתוך מכונית חולפת, קופסאות שימורים ממולאות בחומר נפץ לעבר קבוצה גדולה של פועלי-יום ערבים שהמתינו בשער הכניסה לבתי זיקוק לנפט, הרגו שישה פועלים ופצעו 42. מיד לאחר מכן, פרץ המון זועם לשטח בתי הזיקוק והרג באמצעות מקלות, מוטות ברזל וסכינים, 39 פועלים יהודים אשר עבדו שם ופצע 49 אחרים. לאחר יותר משעה הגיעו למקום כוחות של הצבא הבריטי והשליטו סדר.

עוד באותו יום שלח פיקוד ה"הגנה" ארבע מחלקות מהגדוד הראשון של הפלמ"ח ושתי מחלקות מחטיבת 'לבנוני' של חי"ש חיפה בראשות יוחאי בן-נון (כ-120 לוחמים), לפעולת נקם בכפרים בלאד-א-שייח (כיום שכונת תל חנן בעיר נשר) וחואסה (כיום שכונת בן דור בנשר), בהם התגוררו רבים מבין המשתתפים בטבח בבתי הזיקוק. פקודת המבצע הורתה לכווחות "להרוג מקסימום של גברים בוגרים, להרוס ריהוט וכו", אבל להימנע מהריגת נשים וילדים. בפעולה הרגו כוחות הפלמ"ח למעלה מ-60 מתושבי הכפרים, חלקם נשים וילדים. בפעולה נהרגו 3 מאנשי ה"הגנה": חנן זלינגר, חיים בן דור ועמוס גלילי. חנן זלינגר מפקד הפעולה, חניך בית הספר המקצועי "טיץ" ביגור יליד גרמניה, ניצל והובא לארץ כנער ע"י הנריטה סאלד. חיים בן-דור היה תלמיד בית הספר המחוזי ביגור ובעת הפעולה שהה ביגור בקורס של הפל-ים.

אמא שלי, אשה אנרגטית ויוזמת, החליטה כי מתאים לקרוא לשני הישובים הערביים (בלאד-א-שייח וחואסה) על שם הנופלים. היא שכנעה את נהגי האוטובוס לקרוא את הישוב הגדול (בלאד-א-שייח) תל-חנן ואת חואסה –בן דור, על שם חיים בן-דור. יוזמה זו מצאה לה אוזן קשבת אצל הנהגים וכך הונצחו שני הבחורים. כיום שכונות בעיר נשר.

להורי היו חברים קרובים מאד – חוה ויעקב פיינברג, מראשוני שכונת בורוכוב ליד רמת גן. יעקב היה מפקד המקום ב"הגנה" ועוד לפני כן איש

"השומר". חוה הייתה פעילה גם היא כחובשת. בין אמי וחוה נקשרו קשרי ידידות אמיצים עוד מימיהן בגבעת השלושה. לחוה ויעקב נולדו שני ילדים. בכורם – ישראל (ישראליות) והבת – תמי. ישראל עבד לימים בשירות הביטחון הכללי. תקופה מסוימת היה מורה להיסטוריה בבית הספר הריאלי בחיפה. כאשר יצא לגמלאות החל באיסוף חומר היסטורי לארכיון השב"כ שהיה בידי משטרת ה-CID הבריטית. תוך שהוא מעיין במסמכים, מצא מסמך מיום נפילתו של אבי. נרגש, הוא התקשר אלי וסיפר לי כך: ביום נפילתו של אבא, 8.12.1947 התארגנו חמושים מאנשי הכנופיות בעזה לנסיעה במשאית. הם יצאו לדרך לכיוון ירושלים ובכל צומת דרכים הם הורידו שני אנשים כדי שיתקפו רכבים יהודים העוברים בדרך. מעניין שגם שבעים שנים אחרי, הם עדיין משתמשים באותה שיטה: ירי על יהודים, בגלל יהדותם. השנאה שלהם אלינו נשארה כשהייתה, מה חבל!

בצידי הדרך, לא רחוק מצומת חולדה קיים מחנה צבאי של חיל התחזוקה. המתנקשים התמקמו ליד גדר הבסיס ששביל רחב בצידה השמאלי חלש על הדרך הראשית. כשהגיע הרכב שבו נהג אבא בסמוך למחנה הצבאי, פתחו עליו הערבים באש. לאחר שנפגע בכבד הוא נפל מת. התוקפים הוציאו מתוך הרכב שהיה בו כיסא חיצוני את הרשימות שלו והסתלקו. את תוכן הדברים שדן בהם במהלך שהותו בירושלים העביר אבא בעל פה למכבי מוצרי, אחד האנשים המרכזיים בהגנת ירושלים שנהרג לאחר מכן בדרך מירושלים.

בתחילת מאי 1948, עם סיום מבצע "יבוס" הוחלט על מבצע לפתיחת הדרך לירושלים מחדש. השם מבצע "מכבי" נקבע לזכרו של מכבי מוצרי, קצין המנהלה של חטיבת "הראל" שנפצע קשה ב"שיירת הראל" ב-20 באפריל 1948 ונפטר מספר ימים לאחר מכן.

עשרים וחמש שנים לאחר נפילתו של יהושע, כתב חברו הטוב יצחק יגורי, כמה מילים לזכרו:

יהושע גלברמן כ"ה שנים לנפילתו.

יהושע, שנים. הרבה שנים. עשרים וחמש שנה מאז היום ההוא שכל היישוב הזדעזע מגבול הארץ עד קצהו. זמן קצר אחרי החלטת כ"ט בנובמבר תש"ח, כשהיישוב כולו עמד דרוך לקראת הכרזת הנהגתו על עצמאותו המדינית ושחרורו הלאומי בזמן שהייתה צפויה התערבות צבאית של כל מדינות ערב הסובבות אותו. בזמן שהעם נזקק ולקט כל גרגר של כוח ויכולת עמידה צבאית נפל יהושע. מפקד דגול ומחונן, בשובו מירושלים בשליחות מרכז ה"הגנה" במטרה לבדוק את יכולת עמידתה של העיר בפני מצור פגעו בו הרוצחים מן המארב. הוא נפל על סף תקומת מדינת ישראל ואת המפתן לא עבר.

מאז בואו ליגור, דרך מאורעות תרפ"ט ורצח השלושה בשערי המשק הקדיש את עצמו למעשה הגדול להבטחת החיים והרכוש של היישוב. עם פרוץ מאורעות תרצ"ו הטיל את עצמו לתוך מערבולת התקופה בתנופה רבת עוצמה. מהר מאד התגלה כאדם רחב אופק בשטח הביטחון. משיטות ההדרכה, האמון ודרכי הלחימה. היה בין הראשונים שקראו ליציאה מהגדר ולפגוש את האויב קרוב לבסיסו. לערער את ביטחונו ולהוכיח לו שהמרחב והלילה אינם ידידיו הבלעדיים.

יהושע חניך והדריך קדרים רבים של מפקדים. רבים מהם מלאו וממלאים גם כיום תפקידים מרכזיים במערכת הביטחון. לא אגזים אם אומר, על אף שעל עובדה זו לא מרבים לדבר, שמלבד לרמטכ"ל הראשון שיהושע היה תלמידו היו כל הרמטכ"לים חניכיו ושמעו תורה מפיו. מי שעוקב מקרוב על דרך מחשבתם ופעולתם של האנשים

האלה יכול לבחון את משנתו ודרך מחשבתו האסטרטגית והטקטית של יהושע.

אין ספק שהחותם שהטביע על תודעתנו הביטחונית לא במהרה יטושטש. יהושע היה האיש שיזם את האימון במלחמת רחובות ובמלחמת העצמאות עשו בכך שימוש רב.

דמותו של יהושע הייתה רב גונית. הוא היה חלוץ במובנו הרחב של המושג. הוא היה איש ספר. התרפק על ספרות יפה וידע לבטא את עצמו עם כל ענוותו הצנועה. אחת התכונות הבולטות שבו, משיכתו לנוער. תמיד מצא נתיבות ללב הנוער ומגע אתו. די היה במספר משפטים בהם כבש את תשומת לבם ואהדתם. ה"אני מאמין" שלו בציונות סוציאליסטית היה ברור, בהיר ויציב - לאורו חי ומת.

תורנות בחדר תקשורת

ערב פסח בשנת 1948 שוחררה העיר חיפה ע"י גדודים 21 ו-22 של חטיבת "כרמלי". באותו ערב הייתי בתורנות בחדר המורס. כל הלילה היו תקשורות בין ישובי הסביבה, לילה ערני במיוחד. בשעות המוקדמות של סוף הלילה, לקראת זריחת היום החדש נתקבלה הידיעה כי חיפה שוחררה והחלה בריחת ערבים לכיוון לבנון. אזרחיה הערבים לא שעו לבקשות פרנסי העיר, כי אינם חייבים לנוס (יתכן כי בראשם דמיינו סיטואציה הפוכה, מה הם היו עושים לנו לו הם היו מנצחים). כאשר גמרתי את המשמרת וירדתי ללכת לחדרי, נפגשתי על השביל עם (האלוף) משה כרמל שהיה מפקד הגזרה והוא בשמחה בישר לי על כיבוש העיר. אני עניתי לו שכבר ידועה לי הבשורה כי כרגע ירדתי מתורנות הלילה מחדר המורס.

שחרור העיר ערב פסח, הייתה מתנה לאנשי הארץ הזאת לקראת חג החירות. כמה הייתה גאה על כך שאני הייתי בתורנות באותו ליל השחרור.

עבא

ב-1950 התגייסתי לצבא, הלכתי לקורס חובשים מחלקתיים ובשלב מאוחר יותר השלמתי קורס חובשים פלוגתיים והפכתי לחובשת גדודית – סמלת ראשונה.

את הטירונות עשיתי במחנה שמונים (ליד פרדס חנה). הקמתי את המרפאה הגדודית בתל-חי של גדוד נח"ל 907. הייתי יוצאת עם הפלוגות שהיו פזורות בכל הקיבוצים בגליל ועל גב ההר ובמשלטי הגולן לאמונים בשטח. זו הייתה תקופה של אי שקט בגבול הצפון. בישובים לרגלי הגולן היו הפגזות על כל תנועה בכביש לכן היינו נוסעים בלילות למשלטים, כדי לציידם בציד החבישה, מזון וכו' ללא אורות, בחשיכה, נסיעה לא פשוטה. הגדוד הקים את קיבוץ גונן ואייש את המשלטים. המרפאה בתל חי זכתה לשבחים והערכה ע"י הרופא הפיקודי ועל כך זכיתי במתן ספר "החובשת הקרבית" מהרופא הפיקודי. על פי בקשתו עליתי לגדוד 910 באלנבי בירושלים, להקים גם שם מרפאה גדודית. ואכן עליתי לירושלים וניצלתי כל רגע חופשי בשהותי בה לטייל ולהכיר את העיר היפה והמעניינת הזו.

בתקופת לימודי בקורס חובשים גדודיים עשיתי עבודה מעשית בבית החולים בתל השומר. דרגתי הייתה סמלת ראשונה. ידוע לי כי תפקידי היה מוערך מאוד. מפקדי הפלוגות ואנשי הסגל בגדוד בתל-חי היו אנשים איכותיים ביותר. מדי כמה חודשים היינו מארגנים שבת לימודים.

שהינו באחד ממושב עמק יזרעאל, נהלל, כפר יהושע, גבע והתארחנו בבתי חברינו החיילים תושבי המקום. היו אלו השתלמויות לנשמה באיכות גבוהה. זהרונ ז"ל היה מרכיב את ימי העיון ותוכנם. היה מה לשמוע וללמוד. אלו היו שבתות גיבוש מדהימות.

בזמן שהותי בתל חי בגדוד 907, מקום מגורי הראשון היה במבנה בן שתי קומות. בחצר למטה, היה המקום בו נפל טרומפלדור במתקפה על החצר בשנת 1920. אני גרתי בקומה העליונה.

באותה תקופה היו מתקיימות במטולה ישיבות של הועדה לשביתת הנשק עם נציגים של האו"ם, נציגי ישראל, ושכנינו לבנון וסוריה וירדן. זיאמה, בעלה של בת דודתי עכסה, היה הנציג מטעם ישראל. פעמים אחדות בנוסעו לישיבות אלו במטולה, היה עובר דרך הבסיס בתל-חי ולוקח אותי עמו. אני הרווחתי ארוחה טובה ויום מעניין.

נתיב הל"ה

מאחר והייתי בצבא חובשת גדודית, היו פונים אלי מהמחלקה החברתית של הקיבוץ המאוחד כי אצא להיות חובשת במחנות הקיץ של הנוער העובד או מחנות כיתות י"ב של הקיבוצים. באחת הפניות בקשו ממני כי אצא לקיבוץ נתיב הל"ה למלא את תפקיד האחות, כי האחות הנוכחית עזבה את הקיבוץ.

בשנת 1955 גויסתי ויצאתי לקיבוץ נתיב הל"ה. באותן שנים היו הרבה תקריות בגבול בין ישראל לירדן. כל יציאה לחרוש שדות גרם לצליפות ירדנים מהגבעות של גוש עציון שהיה בידי הירדנים.

קיבוץ נתיב הל"ה של אותם ימים, היה יישוב קטן עם מספר חברים מצומצם ביותר, כ-30 איש. הם נאבקו על הפרנסה הבסיסית, היומיומית. המצב החברתי היה טעון, לא פשוט. מתח חברתי, אווירה קשה. באותה תקופה התחלתי לרקום במחשבתי הליכה ללימודים. דחיפה לכך קיבלתי משתי ידידותיי רבקה ונחמה אחותה, ירושלמיות במוצאן, שהיו כבר עובדות במערכת החינוך.

אחות בבית חולים תל השומר

חובשת גדודית בגדוד 907 בתל חי

אני עם ניצה (מימין) ואראלה (באמצע)

בסיום הסמינר

אני ולאה אחותי

**אני ואמא עם אחיותיו של אבא
יושבות: מימין – ריבה, משמאל – תמה**

הדרך להוראה

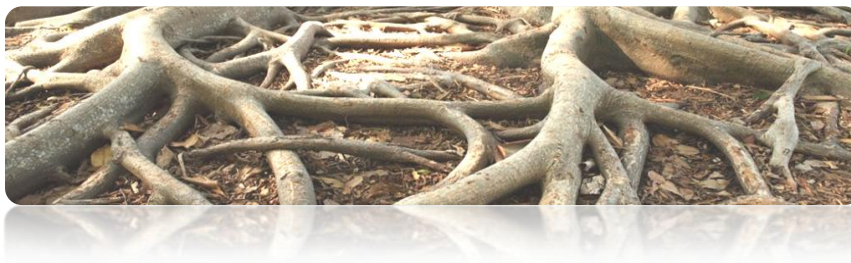
את ההחלטה שקיבלתי ללכת ללמוד בסמינר קיבלתי עוד בהיותי בתפקיד החובשת בנתיב הל"ה ב-1955. חברתי רבקה שר ואחותה נחמה שהיו כבר שתייהן עובדות הוראה התלבשו עלי ואמרו תעשי כל מאמץ ותלכי ללמוד. האמת, די חששתי. לא היו לי הרגלי למידה ולא ידעתי כיצד אממן את הלימודים. לא תליתי תקוות גדולות כי אקבל מימון מיגור. ואכן כך קרה.

שנים רבות הייתה אמי מעורבת חברתית בעיקר בצד התרבותי והחינוכי ביגור. הייתה חברה בוועדת תרבות, פעילה ויוזמת. כאשר החלטתי ללכת ללמוד הוראה בסמינר למורים והבאתי את בקשתי לפני האסיפה הכללית של המשק, אסיפת החברים החליטה לא לתמוך בי, הייתה זאת מכה קשה לאמי שהכירה בחשיבותה החברתית של האסיפה בחיי הקיבוץ. ההחלטה השלילית לגבי יציאתי ללימודים גרמה לה לא להשתתף יותר באסיפות ועמדה בהחלטתה זו עד סוף ימיה. הקרבה לא פשוטה עבורה.

הלימודים התאפשרו בעזרת חברים של דודתי, מנהל בית ספר וסגנו שהיו עוזרים לסמינר וביקשו מהם להתחשב בשכר הלימוד שלי ולאפשר לי לקבל עבודה בגנים כמחליפת גננת שיצאה למילואים או ימי מחלה. גם בחופשת הקיץ עבדתי בבית אורן בגן, וכך יכולתי לשלם את שכר הלימוד. כלכלה לא עלתה לי כי גרתי אצל דודתי, אחות אמי. דודי נהג ב"אגד" היה קונה לי בהנחה כרטיסים וכך הקל על הוצאות הנסיעה שלי לסמינר שהתקיימו בהדר. קו האוטובוס נסע מבית הקרנות לכרמל והגיע עד אחוזה. הנהגים שאיישו את קו מס' 4 היו מהעלייה של היקים בשנות השלושים, אנשים שלא דווקא הנהיגה הייתה תחום התמתחותם אך בארץ הפכו לנהגים. היה ידוע שנוסעיו של קו האוטובוס הזה היו ברמת אינטליגנציה גבוהה.

בתקופת לימודי לא החסרתי הליכה לקונצרטים של גדולי עולם של התקופה ההיא. כדי לקנות כרטיס היה לעיתים צורך לעמוד שעות בתור לפני פתיחת הקופה הממוקמת בהדר ואפילו אל תוך הלילה. זכיתי להאזין

לזמרים של מוסיקה קלה ועד זמרי אופרה כמו כמו איב מונטאן, מרי אנדרסון ופול רובסון. פסנתרן - ארתור רובינשטיין, מנצח - לאונרד ברנשטיין, גלואי - חלילן מבריק, אשכנזי, הוברמן - כנרים, גלן גולד - גאון פסנתר, פאבלו קזאלס - צ'לן ועוד. תקופה איכותית זו עומדת לי עד היום כמצברים נפשיים ורוחניים. בנסיעת הבוקר למחרת קונצרט או כל הופעה אמנותית שהיא, היו הנוסעים באוטובוס מדווחים על רשמיהם ומספקים פרשנויות משלהם על ההופעה של אמש. כל נוסע ידע והכיר את שאר הנוסעים, כולל הנהג.

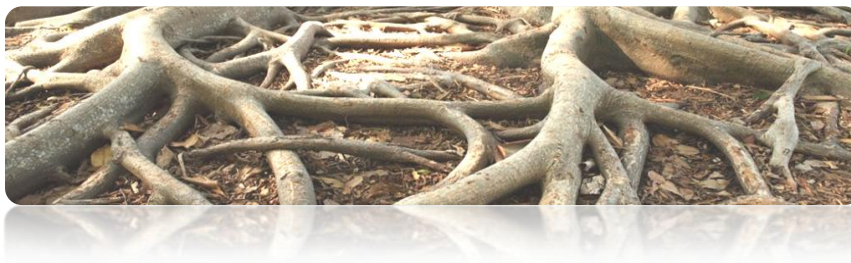
היו אלה שנתיים מאתגרות ובסיומן קיבלתי תעודת הוראה.

הוראה

את שנת עבודתי הראשונה בהוראה עשיתי בגן בקיבוץ לוחמי הגטאות. זו הייתה עבורי שנה מעניינת מקצועית ולא קלה חברתית, אבל עשיתי את טבילת האש ועברתי אותה. באותה תקופה הכרתי את יעקב והתחתנו. אני השלמתי שתי בחינות וקיבלתי תעודת הוראה בבית הספר. עבדתי בבית ספר "מרכז" בעיר התחתית. בית ספר באזור קולט עלייה ממרוקו, תוניסיה, רומניה. שנים בהן הרגשתי שליחות בעבודתי באוכלוסיה מעורבת חסרת שפה משותפת. חיפשתי אחר גשר המאחד את כל המנהגים. היו אלה שנים מרתקות מלאות סיפוק ורצון לתת עוד. ההשקעה הייתה פורייה. לימים, כעשר בנות מתלמידותיי הלכו ללמוד הוראה. על פי דבריהן אני הייתי הסיבה לבחירת המקצוע שלהן. זה גרם לי סיפוק עצום. כיום בנות אלו ואני שומרות על קשר, קשר של חמישים שנים. מרגש לראות את הבנות שהיו חלק ממערכת החינוך וגם הן כיום גמלאיות של מערכת החינוך. המפגשים בינינו מצדיקים את ההשקעה בזמנו. תענוג וגאווה.

בתקופת עבודתי בבית ספר "מרכז" היה לנו נוהג של ביקור בבתי התלמידים ובכל בית שנולד בו תינוק היינו באים כל ילדי הכיתה לברך.

הילדים הכינו ציורים וברכות כרכנו זאת בחוברת יפה והבאנו למשפחה. אני הייתי רוקמת סינר לכל תינוק שנולד ומצרפת זאת לחוברת הברכות. בפגישות עם התלמידים לשעבר, כולם ציינו את תשומת הלב לסינר ולחוברת שהם והוריהם לא שוכחים.

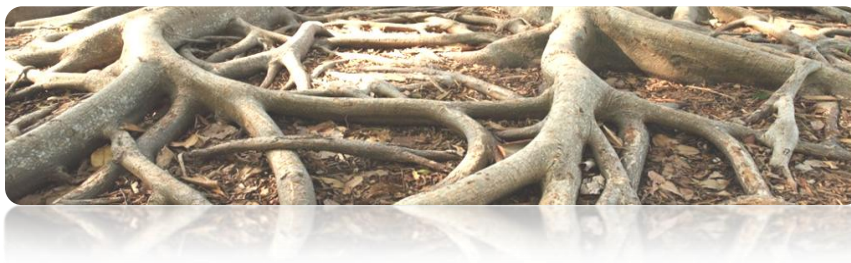
בשנת 1964 עברתי לרוממה החדשה לבית הספר "רוממה". אוכלוסיית התלמידים הורכבה מילידי דור שני בארץ. הקימונו בית ספר חדש ברוח חינוכית ותכנים כרצוננו, אגירה מעשירה את הנפש והעין. חנכתי ברצף שלוש או ארבע שנים מכיתה א'. לימדתי גם ציור ועבודות יד. קירות הבית היו מכוסים בעבודות תלמידים בציור ובכתב. האסתטיקה והאיכות עמדו בראש מעיינינו. חגיגות בית הספר, רמתם ותוכנם, היו לשם דבר. סיפוק עצום למורה (כי תמורה אחרת אין). אני אהבתי את עבודתי ואת תלמידיי.

עד היום אני בקשרים עם חלק מהם וזהו שכרי. עבדתי במערכת החינוך 25 שנים. לאחר יציאתי לגמלאות התנדבתי כ-15 שנים בפעילות בסניף הגמלאים המורים בחיפה במיוחד בארגון ותכנון טיולים ברחבי הארץ – טיולים איכותיים ביותר. שנים אחדות התנדבתי ב"משמר האזרחי".

המשפחה שלי

בפברואר 1959 נשאתי ליעקב בורשטיין ביום שישי בצהריים בחצר בית הספר "גאולה" בחיפה. בפינה העמידו שולחן ועליו כיבוד קל. נדמה לי שהיו כ-14 אנשים. אני לבשתי שמלה בצבע קרם, צווארון גדול ושני כפתורים גדולים מעץ. על הראש, סביב השיער, חישוק לבן עם נוצצים – יפהפה. חתונה שלא עולה כמעט כסף (היום לא נחשבת).

ערב נישואי חפשנו דירה לגור בה. אמא רצתה לבוא לעזרתנו, אך כסף לא היה לה. החלטנו לפנות ליוסף אבידר שר השיכון. אבידר הבטיח לדאוג

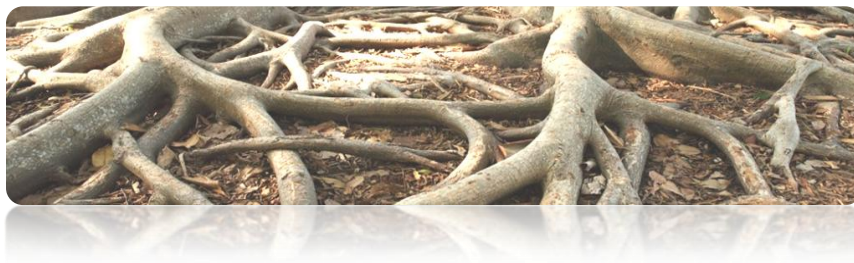
לדירה, שיתף במשימה את ישראל גלילי, חבר מפלגה ולימים חבר כנסת ואנו קבלנו דירה ברחוב חביבה רייך 44 ברמות רמז בחיפה. השכונה הייתה מיועדת לעולים אקדמאים הדירה לא הייתה גמורה שכן הייתה זאת מדיניות לאפשר לדיירים העתידיים, רוכשי הדירות, לעצב אותן בעצמם. הקבלן זיהה שאנו חסרי כסף כי ויתרנו על דלת למטבח ואדן החלון שימש כמקרר. עוד אני מנקה וממרקת את המקרר הראשון שהגיע לביתנו מצאתי עליו מדבקה עליה הופיע מספר סידורי שהיה זהה למספר האישי שלי בצבא. הזוי...?

בימים ההם ביגור היו הבחורות שומרות את שם משפחתן מהבית, גם לאחר נישואיהן ולידת ילדיהן. אני אישית מאד חשוב לי לשמר את שם משפחת אבי – גלוברמן – אני גאה בו. נולדו לנו 3 ילדים: בכורנו יהושע (ע"ש אבי) שוקי. יאיר (ע"ש יאיר פלד) ואסתי (ע"ש אמא של יעקב).

יעקב, יליד פולין (אוסטרולנקה) עלה לארץ בגיל 5 שנים. הנסיבות שהביאו את אביו של יעקב לעלות ארצה נגרמו בעקבות שני אירועים שקרו לו בהיותו סוחר בצורכי סדקית. הוא היה נודד מעיירה לעיירה עם סוס ועגלה ומוכר את מרכולתו. פעמיים התנפלו עליו נערים גויים, הכו אותו, גנבו את הסחורה והותירו אותו חסר כל. האירועים האלה גרמו לו לחרדות קשות והביאו אותו להחלטה לעלות לארץ. אפילו הרב של הקהילה אישר את החלטתו שהייתה באותו זמן מאד נועזת.

הוריו התיישבו בראשון לציון ואביו החל לעבוד כמנהל חשבונות ב"כרמל מזרחי". משם עברו לירושלים וגרו ב"שערי חסד". אביו אברהם המשיך לעבוד כמנהל חשבונות ב"כרמל מזרחי". יעקב נכנס ללמוד בישיבת "עץ חיים". נבאו לו גדולות אולם הוא נסחף לרוח התקופה והחל להיות פעיל ב"הגנה" בירושלים. בגיל 17 התגייס לגדוד הירושלמי "מוריה". נלחם לשחרור ירושלים, נפצע ברגלו בפעולה בואדי ג'וז, התאשפז ב"הדסה" בהר הצופים עד נפילתו בידי הירדנים.

כאשר עבר לחיפה עבד במשרד החינוך כגזבר ראשי ולאחר מהן כסגן מפקח המחוז. יעקב נפטר בט"ו תשרי, יום ראשון סוכות, אוקטובר 2011.

יעקב היה בעל קול נעים – בעל תפילה ברמה גבוהה ומהנה. עבר לפני התיבה בבית הכנסת בבית האבות ברחוב אידר מול ביתנו במשך עשרות שנים. אנשים היו באים במיוחד בחגים כדי לשמוע את תפילתו. אנחנו גרים בדירה חמישים שנה. יעקב היה איש מסורתי, אני באתי מבית חילוני, מציאות לא קלה. שמרנו על כשרות בבית, על מנהגי חגי ישראל. היה קידוש לשבת. יעקב הלך בשבת ובחגים לבית הכנסת. כשהבנים גדלו הם היו הולכים אתו בשבת וחג לבית הכנסת (לא תמיד ברצון). יש לנו 3 ילדים נבונים. כל אחד וייחודיות המיוחדת אותו. ילדים להתגאות בהם ובנכדינו המקסימים.

שני הבנים היו חדי מענה ובמיוחד יאיר. לא היה נשאר חייב בכל ויכוח. שני מעני לשון של כל אחד מהבנים שזכורים לי במיוחד. יום אחד שוקי הסתובב בבית (אז גרנו ברמות רמז ובקיץ היו המון זבובים מציקים) ובידו קלאפר (מקל ובראשו חתיכת עור רכה ששימש להריגת זבובים. קלאפר ביידיש – מכה). אני שאלתי אותו: מה אתה עושה? השיב לי: אני רוצה לזבוב את הזבוב.

בעבר כאשר עבדתי, היו מקיימים ישיבות מורים בערבים. באחד הערבים יצאתי לישיבה ולפני צאתי השכבתי את שניהם לישון והלכתי. בשובי, השעה הייתה מאוחרת, מצאתי את שניהם קופצים ועליזים. נעמדתי בדלת חדרם והתרעתי כלפיהם כי אכזבו אותי בשל התנהגותם. יצאתי מחדרם ולא נעניתי לקריאתם אלי במיוחד של יאיר שהיה בערך בגיל 3. לבסוף, אחרי שלא חדל לקרוא לי, ניגשתי לדלת החדר. לשאלתי מה ברצונו להגיד הוא השיב לי: אמא את יודעת, גולדה יותר מסכנה ממך. לשאלתי למה, הוא ענה: כי לה אין מי שירגיש אותה. (גולדה היא אחות אמי ולא היו לה ילדים משלה).

ילדי בעלי שמיעה מצוינת. יאיר בילדותו היה שר יפה מאד את התפילות ששמע מאביו יעקב. זכור לי כיצד חזר על השיר "ירושלים של זהב", עד שהחל להמציא מילים משלו (ירושלים של חלודה וכו'). סבתא בריינה הייתה סבתא מעורבת אצל הנכדים, סבתא סבבה. זכורה לטוב אצל נכדיה. שיחקה איתם, שוחחה וקשובה אליהם. שוע שלי קרא לה סבתוק.

בני יאיר ענבר

אני עם יאיר בני

ילדיו של יאיר יערה ופלג

יעקב אסתי ואני בחתונה של אסתי

בנו ובתו של יאיר: אשחר וגב

בחתונה של מור. מימין: שוקי, בתו מור הכלה, אילנה, אסתי, גל. שרון בנותיו של שוקי

לסכם חיים שלמים של עשרות שנים דורש התבוננות ארוכה אחורה ואיסוף זיכרונות שלא מלווים אותי ביום-יום. הסיפור שסופר כאן הוא תמצית חיי וחיי הורי. עשיתי זאת למען ילדיי ונכדיי שידעו מאין באנו ויוכלו, אולי, לנתב את דרכם לאור מעשינו. אני שולחת הרבה אהבה לילדיי ונכדיי בדומה לאהבה שאני חשתי להורי והוריהם.